

A magyar eredetű rumén kölcsönszavak művelődéstörténeti értékelése

I.

Az Aldunától északra lakó rumének régóta tekintélyes számú magyar kölcsönszót használnak, mind az irodalmi, mind pedig a hétköznapi nyelvben.¹ Ezeknek a legkülönbözőbb fogalmi körökbe tartozó kölcsönzéseknek a számaránya ma Erdélyben a legjelentősebb; de Moldvában, ahol régi idők óta számos magyarul beszélő falu él² (főleg Bákóban és Románban), valamint Havasalföldön (Terra transalpina) is, ahol a középkorban jelentős magyar települések voltak (elsősorban Olténiában és Săcueniban), sűrűn kimutatható a magyar nyelv befolyása a legrégebb szlavón és rumén nyelvemlékek óta. A kárpátokontúli és a XIV. században alapított havasalföldi és moldvai vajdaságokban még a középkor utolsó századaiban is erős és igazi úttörő munkát végző magyarság élt, melynek nyomai nemcsak a rumén nyelvben, az említett területek történeti helynévanyagában, hanem a későbbi idők fontos intézményeiben és életformáiban is fellelhetők.³

¹ Benkő J. erre vonatkozólag a következőket írja: „Multa etiam abs Hungaris mutuata est, quibus non in Transsilvania solum, sed et contermina Valachia utitur.“ (*Transsilvania sive magnus Transsilvaniae principatus*. Vindobonae, 1778. 481). Ezt a jelentést K. G. Windisch is átveszi (*Geographie des Königreichs Ungarn*. Pressburg, 1780. 52—3). Domenico Sestini olasz utazónak is feltűntek a rumén nyelv magyar kölcsönszavai (*Viaggio da Costantinopoli a Bukaresti fatto l'anno 1779*. Roma 1794). Vö. R. Ortíz, *Per la storia della cultura italiana in Rumania*. Bucarest, 1916. 140.

² L. a moldvai csángókról Mikecs L. könyvét: *Csángók*. Budapest é. n. Kellő kritikával használendő Siculus könyve: *A moldvai magyarok őstelepülése, története és mai helyzete*. Pécs, Budapest, 1942.

³ L. erre vonatkozólag összefoglalóan Elekes L. *Die Anfänge der rumänischen Gesellschaft*: Arch. Eur. C.-Or. VII—1941 361—488. A 488. lapon olvassuk: „Das Rumänentum, auf der Suche nach einem ihm angemessenen, individuellen Wege, näherte sich im wellenförmigen Gange seiner Entwicklung bald Mitteleuropa, bald dem Balkane. Der

A magyar és rumén nyelv viszonyát csak akkor nézhetjük kellő távlatból, ha előbb röviden áttekintjük a két nép történelmének legfontosabb mozzanatait.

A honfoglalás idején a magyarság lovas és nagyállattartó pásztornép volt, a középkori ruménség pedig kisállattartó vándorpásztornép, éppenúgy min az ősruménnel fajrokon albánok. Géza fejedelem és az első magyar apostoli király, Szent István politikai és szervező tehetségének köszönhető, hogy a honfoglaló magyarság a Dunamedencében való letelepülése után nem a bizánci-keleti, hanem a római-nyugati kereszténységhez csatlakozott és az ezzel kapcsolatos életformákat vette át. Amikor a legelső gyér krónikák jelt adnak a Haemus-félszigeten itt-ott feltűnő oláhokról, akkor Szent István már keresztény-magyar nemzetállamot szervez és megkapja a pápai koronát. Az ún. vlahok a magyar történelem ezen sorsdöntő eseményei után, még több mint három évszázadon keresztül megmaradtak történelemelőtti állapotukban, szükségképpen hozzásimultak a Balkánon uralkodó bizánci egyházhoz — Basilius, a bolgárölő, az akkori Bulgária hegyvidékein élő oláhok az ochridai görögkeleti érsek fennhatósága alá helyezte — és bekapcsolódtak az ottani uralkodó népek görög-szláv kultúrkörébe, melynek területén ősi foglalkozásukhoz szükséges előfeltételeket találtak. A két nép, a magyar és a rumén, művelődéstörténeti sorsa és egymáshoz való viszonya ennek következtében már a XI. században el volt döntve és előre meg volt szabva.

Az árpádházi királyoknak Nyugat és Kelet keresztútján, a kárpáti medence csak nyugatfelé nyitott területén egy politikailag, gazdaságilag, katonailag és társadalmilag erősen megszervezett nyugati keresztény jellegű államot sikerült megteremtíteniük. Ennek királyai európai hírnévnek örvendtek, az Egyház szentjeivé lettek és az európai népek közös vállalkozásainak megvalósításában: a kereszties hadjáratokban is részt vettek. III. Béla pl. nagy ünnepséggel fogadta a Barbarossa Frigyes vezetése alatt álló kereszties lovagokat és több ezer fegyveres vitézt bocsátott a császár rendelkezésére, ugyanakkor pedig a Balkánon lakó pogány kunok a Bulgária hegységeiben lakó oláhokkal egyesültek és a délfelé vo-

vorübergehende Geländegewinn Mitteleuropas ist in erster Reihe der ungarischen Einwirkung zu danken; als diese aufhörte, ging auch jener verloren.“ Az a nézet, hogy a magyar kölcsönzések csak erdélyi rumén kivándorlók közvetítésével juthattak át a Kárpátokon, egyoldalú és csak a történeti és helynévtörténeti tények teljes mellőzésével kockáztatható meg. Legismertebb képviselője S. Pușcariu, aki ismételtelen hangoztatja. Vö. *Limba română*. Vol. I, 312. București, 1940.

nuló keresztes lovagokat nyilzappal fogadták (l. Ansbertus krónikáját). A cluny-i reformgondolat terjedésétől kezdve Magyarország együtt halad az egymást követő nagy európai szellemi áramlatokkal. A pécsi egyetemet nemsokára a prágai egyetem után alapítják meg (1367), az Olaszországból és Németországból kiáramló humanizmus majdnem egyidőben Magyarországon is jelentkezik és ugyanilyen visszhangra talál a lakosság széles rétegeit mozgásba hozó reformáció is. Magyar diákok nagy számban látogatják a külföldi egyetemeket a XIV. század óta, főleg a németországiakat. Bécsben a Magyarországról odatóduló diákok külön *natio Hungarica*-t képeznek.

Közben a ruménség alig észrevehető színekkel szerepel a néppévalás és a keleteurópai államalkotás történelmi palettáján. A XIII. században merülnek fel a Kárpátok és az Alduna között letelepült ruménség első nyomai. Ezen a területen szláv és magyar nevű kenézeket és vajdákat találunk. A XV. század már a rumén vajdaságok, a legrégebb kezdetleges államképződmények: Havasalföld (Ungrovlachia) és Moldva keletkezésének korszaka. Így született meg az a politikai életforma, mely mélyen a XIX. századig fennálló kétágúsága ellenére is az idők folyamán hosszadalmas belső harcok és történelmi átalakulások után, egy kisebb és nagyobb néptörödékek tarka tömegét magábafoglaló rumén népiség és nemzet kialakulását tette lehetővé. A rumén állami élet ezen ősi formáinak kun és bizánci szláv előfeltételeit itt nem világítjuk meg közelebbről,⁴ mivel figyelmünket a magyar hatásokra kell irányítanunk.

Történelmi tény, hogy a XIV. századig egyáltalában nem beszélhetünk a rumén népnek és a nyugati kultúrának pozitív viszonyáról. De később, még a XVIII—XIX. században is elutasító a ruménség szélesebb rétegeinek általános magatartása a nyugatról érkező és főleg Magyarország által közvetített szellemi áramlatokkal szemben. A görögkeleti vezetőréteg képtelen volt azokat a művelődési előnyöket felismerni, melyeket Európa többi államában a latin Egyházzal való kapcsolat jelentett. Távolról sem gondolt arra, hogy a balkáni népi latin gyökerekből táplálkozó „*romanische Balkansprache*“-t⁵ egy a latin-germán műveltség kereteibe illeszkedő és nyugati ösztönzések nyomán szervesen felvirágzó nem-

⁴ Erre vonatkozólag vö. Rásonyi L., *Contributions à l'histoire des premières cristallisations d'Etat des Roumains*: Arch. Eur. C.—Or. I—1935, 221—53; Makkai L., *Balkáni és magyar elemek a magyarországi román társadalomfejlődésben*: Hitel 1940/41. 148—75., és Elekesnek a 3. j.-ben említett dolgozatát.

⁵ Vö. *Balkan-Archiv* I—1925. VIII. 1.

zeti műveltség hordozójává tegye.⁶ PUȘCARIU SEXTIL a régi rumén irodalomról írt könyvében mondja, hogy a ruménség elzárkózása a nyugati művelődési áramlatoktól a görögkeleti egyháztól való függéssel magyarázható.⁷ A Despot vajda által a XVI. században Kotnarban (Moldva) alapított főiskolát, melyben százoknak és rumén bojárfiaknak koruk humanista műveltségét Peucer Gáspár, Sommer János és Rheticus János előadásában kellett volna elsajátítaniuk, az ortodox papság „nyílt támadásnak” tekintette⁸ s a főiskolát pusztulásra ítélte. Ezzel szemben az ortodox havas-elvi és moldvai vajdák a legnagyobb készséggel védték a XIV. és XV. században a török veszedelem elől északra menekülő balkáni kolostori műveltséget. A XVII. században Konstantinápoly pátriárhája tiltakozott Rákóczi György fejedelem egyik rendelete ellen, megakadályozni igyekezvén ezzel azt, hogy az erdélyi rumének istentiszteletüket saját anyanyelvükön hallgassák. A moldvai metropolita síkraszáll Erdély fejedelmének reformációs valláspolitikája ellen, melynek célja, hogy politikai, társadalmi és vallási újításokkal legalább az erdélyi ruménséget az európai-magyar életfonna átvételére nevelje.⁹ Ezért általában csak Erdélyben találunk humanista műveltségű ruméneket; a vajdaságokban csupán a legnagyobb méltóságok viselői között akadunk néhány névre, melyek közül kiemelkedik Cantemir Dimitrie.¹⁰ A Kárpátoktól délre lakó rumén vezetőréteg elutasító magatartásának tulajdonítható, hogy a nyugati szellemi hagyományoktól a néppéválás legelső idejétől kezdve elszakadt ruméneknél megtalálhatók ugyan a latin-román nyelvi sajátosságok, szókincsben és mondatalkotásban egyaránt, de az ún. balkániszavakkal, albán, szláv, magyar, török és görög elemekkel erősen átítatott nyelv mégsem tudott olyan mértékben egy nyugati veretű és ihletésű irodalom és műveltség hordozójává válni, min a finn-ugor eredetű magyar nyelv.¹¹ A nyugati műveltség átvételét és szélesebb rétegekben való terjesztését a rumén ortodox egyház mindenkor akadályozta; ezzel szem-

⁶ L. erre közelebből: Gáldi L., *XVIII. századi humanizmusunk és a románság*. Budapest, 1940. 5—7.

⁷ *Istoria literaturii române. Epoca veche*². Sibiu, 1930. 14.

⁸ Uo. 17.

⁹ Vö. Révész J., *La Réforme et les Roumains de Transylvanie*: Arch. Eur. C.—Or. III—1937. 279—316.

¹⁰ A humanista műveltségű rumén típusa a XVI. században Halici Mihály. Vö. *Mihail Halici, Contribuție la istoria culturală românească din sec. XVII*: Dacoromania IV—1927. 77—168. A magyar humanizmus és a rumén irodalom további viszonyára vonatkozólag l. Gáldi L., *L'influsso dell'umanesimo ungherese sul pensiero rumeno*. Budapest, 1940. és Arch. Eur. C.—Or. VI—1940. 242—311.

ben a magyarság csatlakozása a nyugati műveltséghez, a magyar nyelv eredeti finn-ugor jellegének megőrzése mellett, már több, mint ezer éves múltra tekinthet vissza.

Ez a vázlatos áttekintés teljesen elegendő annak megmutatására, hogy a magyarságnak a rumén nép művelődéstörténetében döntő szerepet kellett vállalnia. A magyarság közvetítő szerepe azonban korántsem szorítkozott arra, hogy csak a ruménség köreibben terjessze a magyar és nyugati műveltséget. Maradandó eredményeket ért el a kárpáti medence peremén élő többi középkelet-európai és délkelet-európai népnél is: a horvátoknál, rácoknál, tótoknál és ruténeknél.¹²

II.

A magyar nyelvi hatás legrégebb írásos nyomaival azokban a középkorvégi egyházi-szláv és középbolgár oklevelekben találkozunk, melyeket a havaselyi és moldvai vajdák kancelláriáiban fogalmaztak.¹

A magyar kölcsönszavak legrégebb rétege tehát nem ruménnyelvű írásos emlékekből mutatható ki. Ez a feltűnő körülmény azzal magyarázható, hogy a moldvai és havaselyi ruménség műveltségi hovatartozását még akkor is változatlanul a Dunától délre fekvő, bizánci-szláv kultúrkör határozta meg, amikor a Dunától északra az első rumén államalakulatok már megszülettek. Ennek folytán egészen a reformációig az egyházi szláv volt a rumének kizáróla-

¹¹ Azokat a szavakat, melyek német és magyar hatásra kerültek a rumén nyelvbe, sokszor „surogate streine“, idegen pótlékoknak tekintik és ezért leküzdésüket kívánatosnak tartják: „Dar limba nu-i numai un veșmânt exterior, ci ea e însăș expresia mentalității noastre, a cultum noastre românesti. De aceea ea trebuie să fie una pretutindeni, trebuie să o desbrăcăm de toate surogatele streine pe cari ni le-a adus in Ardeal și în Bucovina sclăvia culturii streine, germane sau ungu-rești.“ S. Pușcariu, *Grupări literare și idei politice*: Luceafărul 1912. 130. Jellemző a rumén tudós megállapításában, hogy a német és a magyar műveltségtől való függést rabszolgaságnak tartja.

¹² A magyar hatások nyelvtörténeti nyomairól l. L. Hadrovics, *Ungarn und die Kroaten*: Ung. Jb. XXI—1941. 131—72; A. Bonkáló, *Die ungarländischen Ruthenen*: Ung. Jb. I—1921. — Összefoglaló áttekintést nyújt a magyar-szláv vonatkozásokról *A magyarság és a szlávok* c gyűjteményes kötet. (Budapest, 1942).

¹ Vö. ehhez: Ung. Jb. VIII—1928. 25—51, IX—1929. 274—317, továbbá: Studi Rumeni IV—1929/30. 209—10; N. Drăganu: Dacoromania VII—1934. 210. — A későközépkori és későbbi magyar szavak művelődéstörténeti jelentőségét sem Giurescu (*Istoria Românilor* I, 276—77. București, 1935), sem Pușcariu (*Limba Română* I, 311—13. București, 1940) nem méltányolják kellőképpen.

gos szertartási nyelve s a középkori szokásoknak megfelelően a kancelláriák és bíróságok hivatalos nyelve. Nyugat (melyhez Magyarország is tartozott) és Délkelet (melyhez a Balkán, Románia és Oroszország is tartozik) ellentéte ebből a szempontból is megmutatkozik; nyugaton ugyanezt a szerepkört a latin töltötte be, mely Magyarországon a XIX. század első feléig az országgyűlés, továbbá a fő- és köznemesség nyelve volt.

Ahogy a magyarországi latin oklevelek számos magyar szót őriztek meg (főleg helyneveket, de sok köznevet is), úgy a moldvai és havaselvi kancelláriák szlavón iratai is a rumén nyelvnek sok elszórt nyomát tartották fenn. Annak idején, *Die ungarischen Lehnwörter in Rumänischen* c. dolgozatunkban (Berlin, 1928—29) már bebizonyítottuk, hogy a havaselvi és moldvai szlavón oklevelek magyar eredetű szavai már mint a középkorvégi rumén nyelv befogadott alkatelemei kerültek a kancelláriák hivatalos nyelvébe.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a legrégebb eredetű magyar kölcsönszavak a két vajdaság megalapításával majdnem egyidőben jelennek meg. A moldvai vajdaságot Nagy Lajos hűtlen vajdája (Bogdan noster infidelis quondam Vayvoda de Maramorosio) alapítja meg 1342-ben. a havaselvit — valamivel hamarább — Basaraba, aki szintén a magyar királyok vajdája volt (Basarab woyuoda noster Transalpinus). A vajdaságok területén már a XIV. század kilencvenes éveiben kimutathatók a magyar szavak, amelyek azután a XV. század folyamán — nem is szólva a még későbbi századokról — tekintélyesen elszaporodnak.

A későközépkori magyar hatások történeti keretére a következő rövid utalásokkal emlékeztetünk.

A XIV. század kétségtelenül a magyar politikai és művelődési erők terjeszkedésének virágkora.² Az Anjou-királyok címe: Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Galicie, Lodomerie, Cumanie, Bulgarieque rex; magába foglalta az egész középső Dunamedencét és annak környékét, amelyen magyar hatások érvényesültek. Magyarország akkoriban Európa harmadik nagyhatalma volt és teljes méltósággal sorakozott fel a Német-római Császárság és a Francia Királyság mellett. Nagy Lajos mint az Egyház élharcosa küzdött a pogány vallású népek ellen és minden erejével igyekezett az izmaelitákat, kunokat, jászokat és vlahokat a nyugati keresztény hitre téríteni. A nagyszerb birodalommal a Balkán hegemoniájáért harcolt és megvetette lábát a dalmát partokon. A Kárpátok keleti részein, frank királyok min-

² Vö. erre a korszakra Hóman—Szekfü, *Magyar történelm*² II. Budapest, 1939.

tájára, magyar „Ostmark“-ot szervezett és leverte a bizánci-szláv hatalom előőrseit: a moldvai és havaselvi vajdákat, akiknek alattvalói már az előző század folyamán kemény ellenállást tanúsítottak a katolikus térítéssel szemben. A szent királyok hagyományaiból és a hűbériségből továbbfejlődő magyar birodalmi gondolat szét-törte a Kárpátok gyűrűjét és magával vitte a nyugati szellemet a határokon túl olyan területekre, ahol a választás Nyugat és Kelet között még mindig ingadozott. A Kárpátmedencéből német és magyar bányászok, kereskedők és iparosok vándoroltak a magyar király ösztönzésére Boszniába, Dalmáciába, Szerbiába és a Vajdaságokba. A Balkán északi részén és Moldvában ferencendi és minorita kolostorok épültek, melyeket később az ortodox monostorok újra visszaszorítottak.

Igy kerültek a rumén nyelvbe a lovagi és udvari élet elemei, melyek a magyarba — amint már THIENEMANN és SCHÜNEMANN észrevették³ — nagyrészt német forrásból jutottak el. Noha a vajdaságok erkölcsi szokásai és intézményei általában inkább a bizánci-szláv műveltség talajában gyökereznek, ehhez a déli műveltségi alaphoz egy nyugati-keresztény tényező is hozzájárult, melyet Nagy Lajos birodalma közvetített. A moldvai vajdák udvarában, a milites aulae intézményhez hasonlóan egy ún. *vitezosztályt* találunk, melynek katonai érdemeket szerzett vitézek a tagjai. A magyar udvari vitézek híre egyébként Bizáncba is eljutott: Chalkokandyliis említi őket a várnai és rigómezei csata leírásában. Történeti források horvát *vitezi*-ket is ismernek, moldvaiakkal azonban csak később, 1392-ben találkozunk először Roman vajdának egy okiratában. A magyarországi latin oklevelekben gyakran előforduló *iustum servitium*-nak a szlavón *vjerna služba* felel meg, a sokszor megénekelt középfelnémet *triuwe* keleteurópai mása. A hűbéres hitszegése *hitleanstvo* s ez a rumén *hicleşug*, *vicleşug* átvételére utal. Később, a középkori műveltség hanyatlásával, a szó elvesztette ezt a sajátos értelmét és ma már csak „ravaszág“-ot, „csalás“-t jelent. A *viclean* melléknév, mely a magy. *hitlen* átvétele, szintén eleven alkateleme maradt az egész északi rumén nyelvnek. Mindkettő a XV. század szlavón okirataiban tűnik fel először.

A magyar királyoknak az a szokása, hogy katonai érdemeket földbirtok adományozásával jutalmazzanak, szintén utánzásra talált a vajdaságokban. Az a vitéz, aki a háborúban kitüntette ma-

³ Vö. Th. Thienemann, *Die deutschen Lehnwörter der ungarischen Sprache*: Ung. Jb. II—1922. 93 skk., és K. Schünemann, *Die Deutschen in Ungarn bis zum 12. Jh.* Berlin u. Leipzig, 1923. Ung. Bibi. I, 8.

gát, földet kapott „örökbirtok“-ként a hozzátartozó falvakkal együtt. Innen a moldvai adománylevelek kifejezése: da est emu (ich) *urik*. Ez az *urik* magyar eredetű (< *örök*, ti. *örökbirtok*). Ezt a kifejezést igen korán magának az adománylevélnek a megjelölésére is alkalmazták s azóta is ez a jelentése állandósult. Származéka: *uricar*, az adománylevél kiállítójának és az oklevélgyűjteménynek a neve. Legrégibb ismert adatunk a szóra 1392-ből való (vö. DRĂGANU: Dacor. VII—1934. 210).

Ahogy Nyugaton és Magyarországon nemes származású ifjakat szemeltek ki apródi szolgálatra, úgy Moldvában is bojárifjak lettek a vajdák fegyverhordozói. Így került az *aprod* szó a rumén nyelvbe. A török uralom beköszöntésével azonban ennek a szónak is megváltozott az értelme: egyideig adószedőt és végrehajtót jelentett, később irodaszolgát.

A magyar közvetítésű *herceg* méltóságnevet azok a vajdák viselték, akiknek azt a magyar királyok Fogaras vidékének tulajdonával együtt adományozták.

Vannak továbbá olyan szavak is, melyek a szlávón okiratokban ugyan nem szerepelnek, de minden bizonnyal már a későközépkorban belekerültek a rumén nyelvbe. Erre mindenekelőtt abból a tényből következtethetünk, hogy még ma is használatosak az egész északi rumén nyelvterületen és már a legrégebb rumén nyelvemlékek óta gyakran előfordulnak. Elsősorban említendő a magyar *nem* átvétele. Származéka: *nemetie*, mely a közösséget, mint teljes jogú jogalanyt jelentette.⁴ A *nemes* szót is korán megtanulták a rumének, mivel nyugati értelemben vett saját nemességük nem volt s így ezzel a nyugati intézménnyel is magyar közvetítés útján ismerkedtek meg. Az erdélyi rumének között már a későközépkorban számos nemesi rangra emelkedő kenézcsaláddal találkozunk,⁵ melyek a *nobiles*, *nobiles et kenezii* nevet viselik. Nevük a köznyelvben: *nemeșii*. Hunyad és Máramaros megyében még mindig fellelhetők ezeknek a családoknak az utódai, akik a többi „rumáni“-tól (szegénysorsú közruméntől) mindmáig különböznek s szokásaikban, erkölcsükben sok tekintetben közelebb állanak a nyugati műveltséghez, mint többi fajtstvéreik.⁶

A középkor óta általánosan kedvelt és Magyarországon a maga-

⁴ Vö. Elekes, i. h. 427—28.

⁵ Vö. Makkai, *Balkáni és magyar elemek*, i. h. 170—74.

⁶ Vö. O. Densușianu, *Graiuul din Țara Hațegului*. București, 1915. 5—6, és I. Conea cikkét: *Clopotiva. Un sat din Hațeg*. II, 525. București, 1940. — Havaselvén *Nemeșiu* mint vezetéknev is szerepel (vö. Dacoromania VI—1931. 528. A *nemeș* szóval először 1404-ben találkozunk (vö. Drăganu: Dacor. VII—1934. 210).

sabb társadalmi körökben igen elterjedt súlyomvadászatot valószínűleg szintén már az Anjou-korban utánozták a szomszédos vajdaságokban. Az ilyen, manapság is mindenütt használt szavak, mint: *şoum* ‚súlyom‘ és *uliu* ‚ölyv‘ (< magy. *súlyom*. ill. *ölyv*, *ölyü*) általános elterjedésükkel igazolják ezt a feltevést. Ugyanez állítható a *ţimiriu* ‚címer, insignia‘ szóról, mely a kfn. *zimier*, *zimiere* magyar közvetítésű *címer* alakjának átvétele. A *heleşteu* ‚halastó, tavacska‘ esetében is valószínű, hogy a moldvai és havaselvi vajdaságokban már a kései középkorban magyar példákat utánoztak a haltenyésztés terén.⁷

A városi élet és városi közigazgatás fogalomkörébe lépve, főleg a következőket kell szem előtt tartanunk. A városi élet nyugati jellegét a Kárpátmedence közvetítette a vajdaságok felé. Maga a magyarság is csak letelepülése, tehát a IX. század végén megvalósult honfoglalása után, sajátította el a helyhezkött élet fejlettebb formáit; a királyi városok, püspöki székhelyek és főleg a megyei várak német, olasz és francia lakosai között már korán számos magyar is feltűnik s az idők folyamán egyre több teret hódít. Az alacsonyabb műveltségi fokon álló délkeleteurópai népek ezen a téren is nagy késéssel követték a magyarságot és máig sem tudtak a városi étellel úgy összeforrni, mint a magyarság. A rumén vajdaságok kialakulása idején a magyarság már abban a helyzetben volt, hogy az országba behívott nyugati, elsősorban német polgársággal együtt műveltségközvetítő tevékenységét ebben a vonatkozásban is ki tudta fejteni. Az idevágó magyar eredetű rumén szavak világosan mutatják, hogy a középkori ruménség a magyar királyság hatalmi körében kényszerült először ősi foglalkozásának, a vándor- és költözködő pásztorkodásnak részleges feladására és így nagyobb arányú letelepülésre.

A Balkán-félszigeten még lassabban és későbbben következett be az oláhok letelepülése; Kekaumenos XI. századbeli értesítéséből tudjuk, hogy a balkáni ruméneket megbízhatatlanságuk miatt egyenesen kitiltották a városokból.⁸ Azok a lakásra és a városi életre vonatkozó kifejezések, melyek a latinból származnak, az ősrumének egészen egyszerű életmódjára utalnak. A ‚város, külváros‘ fogalmának kifejezésére a rumén nyelvben, de más balkáni nyelv-

⁷ Jellemző, hogy a szó először Moldvában tűnik fel, ahol akkoriban is ősi magyar telepek virágoztak: *plopi ku 2 hăleştei* (a. 1558. *Haşdeu, Cuvente den Bătrâni* I. 211). A szláv eredetű *râmnice* szót ritkábban használják.

⁸ Vö. a vlahok hűtlenségéről szóló fejezetet a bizánci történetíró *Strategicon*-jában, ed. Wassiliewsky—Jernstedt. Petropoli, 1896; I. még A. Philippide, *Originea Romînilor* I, 663. Iaşi, 1925.

ben is a magyar *város*, *váras* szót (mely a *vár* szóból ered) használják (rum. *oraş*, szerb-horvát *vároš* stb.). A valamikor egységes ősrumén nyelv többi ágazatában is idegen szavakat találunk hasonló jelentéssel: megleni rum. *căsăbă* (< török *kasaba*), arumun *politie* (< görög *πολιτεία*); a fanarióta uralom alatt az északi ruménben is divatozott, (vö. GÁLDI L., *Les mots d'origine néogrecque en roumain à l'époque des Phanariotes*. Budapest, 1939. 34) és isztriai rum. *grăd* (< horvát *grād*). Ez a származásbeli tarkaság bizonyítja a legjobban, hogy az eredetileg egységes ősruménségből szétágazó népcsoportok e téren sem rendelkeznek közös hagyományokkal. Hiába keressük a *civitas* (*cetate* = „vár“),⁹ *viila* (*vilă*, *villa*, neologizmus) szavak hasonló jelentésű népi folytatóit: a *municipium*, *oppidum*, *urbs* (az *opidu*, *urbe* csak a XIX. század latinizáló íróinál fordul elő) szavaktól teljesen eltekintve. A görög-római ókorba visszanyúló és reánk maradt délkelet európai helynevek között is alig találunk néhány példát, mely a rumén hangtörténetnek megfelelő fejlődést mutatna; ezek is csak a Dunától délre fekvő helyekre vonatkoznak.¹⁰ Az *oraş* szó mellett, mely 1418 óta mutatható ki, még a szláv eredetű *târg*-nek „vásárhely“ van szerényebb művelődéstörténeti jelentősége.

Az *oraş* szó azokhoz a ma általánosan elterjedt szavakhoz tartozik, melyeknek a rumének közötti terjesztéséhez a havaselvi és moldvai magyar telepések is hozzájárultak. A vajdasági városok évszázadokon át a ruménségtől idegen nyugati műveltség hordozói voltak, fejlett gazdasági rendszer képviselői, melyben a német, magyar, örmény, olasz és görög iparosok és kereskedők a rumén földműves- és pásztornép tanítói lettek. Ezeket a városlakókat a szlavón oklevelekben és a későbbi időkben is *oraşani*-nak nevezik.

De nemcsak a város elnevezését vették át a rumének a magyar nyelvből, hanem az állandó helybenlakást kifejező *a lăcui* igét is (< magy. *lakni*). A sort a *lăcaş* „lakás“ szóval zárjuk, mely eredetileg a magyar lakás szóval jelentett egyet, ma azonban már csak az ünnepélyes nyelvben általános: *lăcaşurile sfinte* „Isten háza“. A latinizáló rumén írók és nyelvészek a latin *locus* szóval akarták kapcsolatba hozni, nem törődve a két szó különböző eredetével. A *lakovati* (rum. *a lăcui*) ige egyébként 1418 óta, a *lăcaş*

⁹ A városon kívül élő pásztor a fallal körülvett lakóhelyekben csak várat látott, innen a szó rumén értelme; ezzel szemben a nyugati román nyelvekben „várost, belvárost“ jelent. Ilyen, sokszor magaslatokon épült várakat minden időben láthatott a pásztor, főleg a Balkán-félszigeten, ahol Justinianus újra felépített egy összefüggő várendszert.

¹⁰ Tamás, *Rómaiak, románok és oláhok Dácia Trajánában*. Budapest, 1935. 125, 135.

főnév pedig a XVI. század elején szerepel először írott szövegekben (vö. Ung. Jb. IX—1929. 287).

Az először hivatalos, később azonban népszerűvé vált *oraş* a moldvai és havaselvi városokban az erdélyi városi jogrendszer bevezetésével együtt honosodott meg. Így magyarázható, hogy a városbíró neve is *párgar*, *pâlgar*, *polgar*. A városi közigazgatásnak ezen fontos kifejezése részint magyar, részint pedig német szóváltozatokat tükröz. Az ugyanebbe a fogalomkörbe tartozó szó: *pârcălab*, a magyar *porkoláb* (< német *Burggraf*) megfelelője.

Annak a harcnak a nyelvtörténeti tanúi, melyet egykor Nyugat és Kelet vívott Délkelet-Európa kulturális meghódításáért, éles fényt vetnek a balkáni népek művelődéstörténetére. Magyarország saját műveltségén kívül beolvasztott nyugati (német, ill. német-francia) hatásokat közvetít, a török ezzel szemben keleti, arab-perzsa elemekkel átítatott műveltséget. Így pl. a szerb-horvátban a ‚lakás‘ neve *končište* (vö. tör. *konmak* ‚lakni‘) a ruménben *lăcaş locuință*. Az ‚ipar‘ ruménül *meşteşug* (ma már inkább *meserie*, *industrie*), a balkáni nyelvekben azonban *zanat*; az iparos, kézműves ruménül *meşter*, bulgárul *zanjatie*, a szerb-horvátban *zanatlija*. A magyar eredetű *meşter* mellett a ruménben — főleg a nyelvjáráásokban — sűrűn használják a német eredetű *maistor*-t is.

A városi életmód térhódításával fejlettebb gazdasági rendszer honosodott meg. A moldvai és havaselvi városok nagyrészt erdélyi származású polgársága főleg a pénzgazdaságra gyakorolt nagy befolyást. Bizánci és olasz pénznemek mellett a magyar báni dénárrok voltak a legelterjedtebb fizetési eszközök és ezeknek köszönhető, hogy a mai rumén nyelvben a pénzt *ban*-nak nevezik. Így kapta a rumén ‚pénz‘ egy magyar méltóság nevét.

Ahogy az *oraş* szó mellett az *a lăcui* igét is átvették a rumének, úgy a *ban* mellett a fogalmilag megfelelő *a cheltui* ‚pénzt költeni‘ (< m. *költeni*) igét is. A ma már inkább csak Erdélyben használt *chelciug* ‚költség, kiadás‘ a kései középkorban a Dunától északra mindenütt el volt terjedve, később azonban sokhelyt kiszorította a magyar származású igeből képzett *cheltueală*. Az eladásra szánt kereskedelmi cikkeket marhának nevezték (< m. *marha*). Ez a fontos kereskedelmi műszó sem áll egyedül. Megemlíthetők még: *majă* ‚mázsa‘ (< m. *mázsa*), és *vig* (< m. *vég*), ez utóbbit még ma is gyakran használják Erdélyben, a Bánságban és Moldvában.¹¹ Annak ellenére, hogy nincsen rá középkorvégi ada-

¹¹ Az Ung. Jb. IX—1929. 298. lapján közölt adatokhoz vö. még pl. ačelač *vigu* (a. 1588. Haşdeu. *Civ. b.* I, 198. Moldva), *gig* ‚un val de pînă sau suman‘ (Şeşetoarea II, 24, 228. Munții Sucevei), ‚un *gig* de

tunk, feltételezhetjük, hogy a jó üzleteket megpecsételő *aldămaş* elnevezése (< m. *aldomás*) a kereskedelmi műnyelv eddig említett elemeivel egyidőben került a rumén nyelvbe. Feltevésünket a szó általános elterjedtsége mellett még az a körülmény is igazolja, hogy a rumén nyelvemlékekben már elég korán előfordul. Első kimutatható nyomát Havaselvén találjuk: *est keltoval Voil este aldămaşu* (a. 1577).¹² Ezt a szót különben a Kárpátmedence peremén élő összes népek átvették, így az erdélyi szászok is: *Almesch. Tar* ‚teher, áru-teher‘ és *terh, tearh* (< m. *tár*, ill. *terh*) azonban már a vajdák szlavón nyelvű vámdíjzabásaiban előfordulnak.¹³ Mindezek után könnyen érthető, hogy a vajdaságokban a kereskedelemmel és iparral együtt átvett vámrendszer is magyar mintára vert gyökeret. A vám és vámos rumén neve *vamă* és *vameş* (< m. *vám*, ill. *vámos*). A többi balkáni nyelvben, az eredetileg latin-gör. *χωμέρχιου* török közvetítéssel vált ismeretessé (*g’umruk* ‚vám‘); a fanarióta uralom alatt a vajdaságokban is használták a *ghiumbruc*, *iumbruc* szót, de anélkül, hogy ez a régebbi és mélyebb gyökerű *vamă* fennmaradását veszélyeztette volna.

Mivel Erdélyben, Moldvában és Havaselvén a földművelés terén is a magyarság végezte az úttörő munkát, könnyen érthető, hogy a gazdát magyar eredetű szóval: *gazda* (< m. *gazda*) jelölik. A hasonló jelentésű *plugar*, *gospodar* és *econom* újabb keletű és felülről terjesztett kifejezések, amelyek a nép nyelvében még ma sem otthonos csengésűek. A földbirtok-viszonyok rendezése ismét magyar intézményeket és magyar szavakat telepített át a szomszédos vajdaságokba. A magyar és szász földművesek és vincellérek bevándorlásával, valamint a földosztással egyidejűleg sor került a határmegállapítások, határjárások bevezetésére is. A vajdák adományleveleiben rendkívül gyakori a *hotar* szó ‚birtokhatár, határ‘ (< m. *határ*).¹⁴ Az ebből származó ige *hotariti* ‚a határt

suman este o roată, un val ca de 70—100 metri‘ (Creangă. vö. ed. Kirileanu, 294), un *vig* de pânză (Şezătoarea, XXIII, 76. Bánság), *Vigh*. Pécia (Anonymus Banatensis, 158); Havasenvén: *vig* ‚un val de hârtie sau pânză făcut sul‘ (Radulescu—Codin, Muscel, 69, 78). Nagyszámú erdélyi adatunk is van. Vö. Tamás Lajos, *Fogarasi István kátéja* 129.

¹² *Anciens documents de droit roumain*. Paris—Bucarest, 1930—31. I, 94. Vö. még DAcR. I, 103—4.

¹³ Ezek közül főleg a *tar* szó maradt meg napjainkig Erdélyben és Moldvában L. pl. *tar* ‚jumătate merţă păpuşoi, cît duce un cal pe tarniţă‘ (Şezătoarea II., 43. Munţii Sucevei), ca *taru greu* (Candrea, *Psaltirea Scheiană* 71), *tarul* (szászvárosi Ószövetség, Ishod, 229), tot *tarul* teu (Agyagfalvi, 116), *tar* ‚povară, îndeosebi povara ce cineva duce în spate (Vaida: Tribuna, 1890. évf. 382), *tar* ‚Traglast‘ (Benedekfalva, Weigrand. Jahresb. VI, 81), stb.

¹⁴ A szó egész Délkelet Európában elterjedt. Vö. Melich, *A határ*

megállapítani a mai rumén *a hotări* öse és szintén már a középkor vége felé lép fel. Itt kell utalnunk arra az ELEKES LAJOS által is képviselt nézetre, hogy a *megiaș* ‚birtokos-szomszéd‘ szó ugyancsak magyar eredetű, mivel nemcsak a név, hanem az intézmény is gyakran a magyar *megyés*-ékre emlékeztet. A szó pusztán hangtanilag a szerbből is származtatható, művelődéstörténeti és településtörténeti szempontok azonban magyar eredetre utalnak. A faluközösség tagjainak neve: *răzeș*, a nyelvészek többsége szerint a magy. *részes* ‚társtulajdonos‘ átvétele. A. ROSETTI nézete szerint ennek a szónak és intézménynek a története részleteiben ugyan még nincs eléggé feltárva, de ez a körülmény őt magát sem akadályozza meg, hogy magyar forrásokra ne gondoljon.¹⁵ Ennek a fontos kérdésnek végérvényes megoldását mindenesetre nagy mértékben elősegítené, ha a legrégebb *răzeș*-neveket történeti forrásokra támaszkodva vizsgálnók meg.

A jogszokások terén említendőek még: *chezaș* ‚kezes‘ (< m. *kezes*), valamint ennek származékai: *chezășie* ‚kezesesség‘, *chezășlui* ‚kezesiséget vállalni‘ és a hajdani m. *szavados*-ból származó *soduș* ‚gyám, jogi ügyekben‘. Utóbbit a moldvai magyar városok közvetítették, míg az előbbi az egész északi nyelvterületen elterjedt és a rumén szókincs állandó elemévé vált. A franciás műveltségű rumének nyelvújító törekvései később divatba hozták a *garant* és az *a garanta* neologizmusokat, ezek azonban csak itt-ott tudtak a nép nyelvébe behatolni. Azokban a menlevelekben, melyeket a vajdák állítottak ki az értékes árut szállító kereskedők részére, sűrűn szerepel az a *bântui* ige, és pedig a következő formulában: „ne merje senkisémet bántani“. A bizonytalan közlekedési viszonyok közepette, melyek miatt főleg a kereskedő-karavánok szenvedtek, nagyon elterjedt az útonállók elnevezésére szolgáló *tâlhar* szó (< m. *tolvaj*).¹⁶ Végül megemlíthetjük még a XVI. század elején feltűnő *pârâș* ‚feljelentő, perindító‘ szót, mely a magy. *peres* átvétele.

Az egész világon ismertté vált *husar* szó (< m. *huszár*)¹⁷ átvétel bennünket a hadászati kifejezések fogalomkörébe. Ide tartoznak: *jold* ‚zsold‘ (< m. *zsold*), *pușcă* ‚puska, ágyú‘ (< m.

szóról: Magyar Nyelv XXVI—1930. 161—67. A vajdaságok területéről 1390 óta ismerünk rá adatokat (vö. Ung. Jb. IX—1929. 290).

¹⁵ Bulletin Linguistique IX—1941. 72 skk.

¹⁶ Később mint indulatszót *tulai* alakban is átvették. Erdélyben már 1800 óta akadnak írott adatok: am început a striga *tulvai* (Iorga, *Acte românești și căteva grecești*. Vălenii-de-munte, 1932. 288). Ebből az erd.-szász *tulai!* (Sehullerus A.: Nyelvtudomány. I—1907. 96).

¹⁷ A *huszár* szó eredetére l. Gáldi: Magyar Nyelv XXXV—1939. 160—66.

puska), *coardă* ‚magyar kard‘ (< m. *kard*), továbbá a szlávón okiratokban még nem szereplő *harță* ‚harc, ütközet‘ és a protestáns rumén szövegekben használatos *aleaniș* ‚ellenség‘.

A rumén nyelv eddig tárgyalt középkorvégi magyar elemei természetesen nem nyújtanak teljes képet a magyarság műveltség-terjesztő és műveltségközvetítő tevékenységéről, mivel az írott források szükségképpen hézagokat hagynak, melyeket csak óvatosan szabad feltevésekkel áthidalnunk. Az eddig említettek kiegészítésére mindenekelőtt több, okleveles adatok alapján kimutatható szót említhetünk, melyek nem tartoznak a fent felsorolt fogalomkörökbe: *kipzovati* (a rum. *a chibzui*, *a se chibzui* ‚megfontolni, meggondolni‘ megfelelője) és *kip*, vagyis *chip* ‚hasonmás‘ képviselő‘ (határozós kifejezésekben is). Azon szavak közül, melyek ma is megvannak a rumén köznyelvben s így feltehetőleg már a reformáció előtt el voltak terjedve a Kárpátok mindkét oldalán, a következők szerepelnek már a legrégebb rumén nyelvemlékekben: *alean* ‚ellen, ellenségeskedés, bánat, vágy‘¹⁸ (< m. *ellen*), *a bănu*

¹⁸ Az itt felsorolt szavakra l. Hașdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*. Tom. I—III. București, 1886—1893 (értékes anyagot szolgáltat a *bărbat* szóig); H. Tiktin, *Dicționar român-german. Rumänisch-deutsches Wörterbuch*. București, 1903—1927 (nyelvtörténetileg is használható, etimológiai utalásokkal); *Dicționarul Limbii Române*. Academia Română. București, 1913 — (befejezetlen; több magyar nyelvanyagot tartalmaz, mint Tiktin szótára, a magyar eredetű nyelvjárási szavak magyarázatában gyakran téved). A legfontosabb eddigi feldolgozásokra vö. Ung. Jb. VIII—1928. 25—31., továbbá Blédy Géza, *A Román Nyelvatlasz és magyar vonatkozásai*: Kristóf-émlékkönyv. Kolozsvár, 1939 (l. főleg 55—62. l.); N. Drăganu, *Mihail Halici*: Dacoromania IV—1927. 149—60 (egy bánsági rumén-latin szótár magyar elemeit állítja össze) N. Drăganu, *Elemente unguște*: Dacoromania III—1924. 710—24 (szórványos adalékok a folyóirat többi kötetében is); Gobl L., *A magyar szótár-irodalom hatása az oláhra*. Budapest, 1932 (Kny. a NyK. XLVIII. k.-ból); Tagliavini C, *Il „Lexicon Marsilianum“*. *Dizionario latino-rumeno-ungherese del sec. XVII*. București, 1930. L. főleg az *Elementi ungheresi*, 91—135. c. fejezetet; Gáldi L. állította össze Magyar Simon német nyelvtanának magyar elemeit: Arch. Eur. C—Or. VII—1941. 521—23; Gáldi, *Egy magyar eredetű tükkörkifejezés az erdélyi oláh nyelvben*: MNY. XXXVIII—1942. 150—59; Treml L., *A háború utáni oláh nyelvészet magyar vonatkozásairól*: NyK. XLVIII—1931. 93—106, XLVIII—1933. 297—310; Treml L., *Über die rumanischen Zeilwörter ungarischen Ursprungs*: Arhiva, Iași XXXVIII—1931. 310—15; Treml L., *A magyarországi latin s-ezés az oláhban*: MNY. XXX—1933. 25—37; Treml L., *Der dynamische Wortakzent der rumanischen Lehnwörter im Rumänischen*: Bulletin Linguistique II—1934. 34—66; Tamás L., *A Fogarasi Káté*. Kolozsvár, 1942 (a protestáns szövegek magyar eleméhez nyújt adalékokat); Tamás L., *Miscellanea Hungaro-ruménica*: Melich-émlékkönyv. Budapest, 1942. 440—48. — Blédy említett dolgozatánál alaposabb Márton Gyula tanulmánya: *A rumén nyelvatlasz első három kötetének magyar eredetű anyaga*. Kolozsvár, 1942 (Kny. az Erdélyi Tudományos Intézet 1940-41. évi Évkönyvéből).

„sajnálni, bánni, irigyelni, gyanítani‘ (< m. *bánni*),¹⁹ *belşug* ‚bőség, fölösleg‘ (< m. *bőség*),²⁰ *bir* ‚adó, bér‘ (< m. *bér*),²¹ *chin* ‚kín, gyötrellem‘ (< m. *kin*),²² *a fãgãdui* ‚megfogadni, megigérni‘ (< m. *fogadni*),²³ *a îngãdui* ‚engedni, megengedni‘ (< m. *engedni*),²⁴ *a mântui* ‚menteni, megváltani‘ (< m. *menteni*),²⁵ *seamã* ‚szám, számadás‘ (< m. *szám*),²³ *a tãgãdui* ‚tagadni‘ (< m. *tagadni*),²⁷ *a tãmãdui* ‚meggyógyulni, felépülni‘ (< m. *tãmadni*),²⁸ *urias* ‚óriás‘ (< m. *óriás*).²⁹

¹⁹ A szóalak ‚bánni sajnálni‘ etimológiai jelentésével főleg Erdélyben és Moldvában találkozunk, vö. Tagliavini, *Lex. Mars.* 101, továbbá a Psaltirea Hurmuzaki-ban (ap. Candrea, *Psaltirea Scheianã comparatã cu celelalte psaltiri traduse din slavoneşte.* Bucureşti, 1916. II, 133, 356); Göbl, i. h. 80; Molnár, *Wörterbüchlein. Deutsch und Walachisches.* Hermannstadt, 1822. 19, stb.

²⁰ Vö. Candrea, i. h. II, 358 (*bişug* a Psaltirea Scheianã-ban); DAcR. I, 541; *biuşug* T. Papahagi, *Graiul şi Folklorul Maramureşului.* Bucureşti, 195. 214; *beuşag, biuşag* Densusianu, *Graiul din Ţara Haşegului.* Bucureşti, 1915. 309; *ghieşug* Ghilişul II, 10 (Vaslui); *bişag* Ciuşanu—Fira—Popescu, *Culegere de folklor din jud. Vâlcea.* Bucureşti, 1928. 87; *bişag* (Grai şi Suflet V, 109; Gorj), stb.

²¹ Erdélyben (nemcsak Szilágy megyében, amint azt a DAcR. I, 565. állítja) a szó ‚bér‘ jelentése már 1582 óta kimutatható (Paliã dela Orãştie), vö. Alexics, *Magyar elemek az oláh nyelvben.* Budapest, 1888. 34., és ma is még gyakran: *bir* ‚simbrie‘ (Al-George, *A Felsõ Nagy-Szamos völgyének román nyelvjárása.* Budapest, 1914. 33); *îşi luarã birul muncii* (Ciura, ap. Breazu, *Povestitori ardeleni şi bãnãjeni.* Cluj, 1937. 313, stb.

²² Candrea i. h. II, 17, 52, stb.; DAcR. I/2, 359—60; Tamás, *Fogarasi István Kátéja.* Kolozsvár, 1942. 79.

²³ Tagliavini, i. h. 93—4; Tamás, i. h. 87.

²⁴ Candrea, i. h. II, 44, 63; *îngãduiaşte ei* ‚engedgy öneki‘ (Paliã, ed. Roques, 78); DAcR. II, 677—79.

²⁵ Candrea, i. h. II, 3, 4, 29, 35, stb., stb; *mântui* Drãganu, *Cea mai veche carte rakoczyanã:* Anuarul Institutului de Istorie Naţionalã I—1922. 232; Tiktin, DRG.; a tájnyelvben: *a se muntui* ‚megszabadulni‘: Anuarul Arhivei de Folklor IV—1937. 180 (Cioburciu, Beszarãbia), stb.

²⁶ Candrea, i. h. II, 309; Drãganu, *Codicele Todorescu şi codicele Marţian.* Bucureşti, 1914. 243; *Same.* Ratio. Aestimatio. Summa (Anonymus Banatensis, vö. Drãganu: Dacoromania IV—1927. 157), Lexicon Budense, 605—6, stb.

²⁷ Már a voroneci kódexben megtaláljuk, vö. Alexics, i. h. 100; Tamás, *Fogarasi István Kátéja,* s. v. *tãgãdui.*

²⁸ A Psaltirea Hurmuzaki-ban, vö. Candrea, i. h. 99, továbbá: *sã tãmãduiascã* pre cel om: Iorga, *Documente româneşti din arhivele Bistriţei.* Bucureşti, 1899. I, 66. (Suceava, a. 1638); *sã sã tãmãduiascã* (Sicriiul de aur. Szászsebes, 1683. 123); Lexicon Budense, 696; Barbul, *Az avasvidéki nyelvjárás.* Budapest, 1900. 53; *se va tãmãdui* beteagul: Bîrlea, *Descãntece, vrãji, farmece şi desfaceri.* Bucureşti, 1924. 344; *m'am tãmãd'itu.* Bulletin Linguistique IV—1936. 163, stb.

²⁹ Candrea, i. h. II, 58, stb., stb. (a Psaltirea Hurmuzaki-ban *orriãşul* szerepel; további adatok Tagliavininél, i. h. 97.

III.

Az északi ruménséget a kései középkorban érő magyar hatások a nyugati keresztény műveltség befogadására készítették elő a vajdaságokat. A magyarság délkelet európai hatalmának megengásával és a törökök előretörésével egyidőben a ruménség újból a Balkán felé fordult. Nyugat dinamikus műveltségteremtő hatásköréből így Délkelet Európának egy jórésze a vajdaságokkal együtt kiszakadt. Ez a történelmi fordulat a rumének számára a nyugati művelődési hagyományok elapadását és a keleti kultúrhatások felülkerekedését jelentette. Csak az erdélyi rumének maradtak meg a nyugati-magyar műveltség hatáskörében, csak az erdélyi fejedelemiség területén lehetett a XVI. századtól kezdve a ruménség szélesebb rétegeit a nyugati műveltségre és nyugati életmódra nevelni. Míg a bizánci művelődési övezetbe visszahulló vajdaságokban az ortodox istentiszteleteken egyházi szláv szövegeket használnak s távolról sem gondolhatnak arra, hogy a népoktatást bevezessék, addig Erdélyben a legfontosabb egyházi szövegek első, úttörő fordításain dolgoznak, a Bánságban és Fogarasban pedig felállítják az első rumén nyelvű népiskolákat. Az erdélyi fejedelmek, fejedelmek, és főpapok rendszeresen foglalkoznak a ruménség művelésével és már a magyarból fordított szászvárosi Ószövetség (1582) előszava megemlíti Efrém Zacan, lugosi rumén tanító nevét. A rumének szélesebb rétegei ekkor tanulják meg a latin-magyar *skola*, *iskola* szót. A mai rumén *școală* hangalakja világosan mutatja, hogy a szó nem származhat közvetlenül a latinból.¹ Annak ellenére, hogy a lengyel nyelvben s elszórtan a délszláv nyelvemlékekben is előfordul a szókezdő s, művelődéstörténeti okokból fel kell tételeznünk, hogy a *școală* az északi rumén nyelvterületen mindenekelőtt magyar közvetítés révén terjedt el. A Kárpátokon túl a XIX. században is megállja helyét a magyarból származó hangalak, amikor Erdélyből kivándorló tanítók és tanárok (köztük G. Lazăr, E. Murgu és mások) igyekeznek a tanítás terén a görög nyelvet a ruménnal helyettesíteni.

A reformáció korában az erdélyi ruménség széles rétegei részeseülnek a magyar és a magyar közvetítésű nyugati műveltség áldásaiban. A papi pályára készülő rumén parasztfiúk nemességet kapnak és korszerű oktatásban részesülnek. Ezáltal erkölcsi, műveltségi és társadalmi szempontból egyaránt ortodox fajtestvéreik föle

¹ Ha az ősi szókészlethez tartoznék, akkor **scoară* alakot várnánk (vö. *scară* < *scala*, *moară* < *mola*, stb.).

emelkednek. Egyes vidékeken a református vallás lebontja azokat a felekezeti válaszfalakat, melyek eladdig a magyar és rumén parasztot elválasztották s így a kölcsönös nyelvi és szellemi közeledés útját egyengeti. Az erdélyi rumén nyelvben ismételtlen számos magyar szó honosodik meg, melyek a legkülönbözőbb fogalomkörökbe tartoznak és így az erdélyi rumén nyelvet, a moldvai és még inkább a havaselvi rumén nyelvvel szemben, sajátos történelmi és táji jelleggel ruházzák fel.

Ezek a tájnyelvi különbségek a kor íróiban és fordítóiban is tudatosává válnak. Igyekeznek munkáikat minden rumén olvasó számára érthetővé tenni. Alvinci Zoba János „Arany koporsó“-jának (Sicriiul de aur, 1683) előszavában pl. a következőket írja: „Mivel a rumének nem mindnyájan beszélnek ugyanazt a nyelvet, olyan szavakat is fogsz találni, mint *oca* — *pricina* au *adeverința*, în *alian* — *înpotriva*, *hasna* — *folosul*, *alduiala* — *blagosloveniia*, és olyanokat, melyeket az itteni szokás szerint alkalmaztam.“ Az előszóban előforduló magyar eredetű szavak az erdélyi rumén népnyelv állandó szókincséhez tartoznak.² Rajtuk kívül még a következők bukkannak fel a reformáció korában keletkezett szövegekben: *aldaș* ‚áldás, üdvösség‘ (< m. *áldás*),³ *bănat* ‚bánat, gond‘ (< m. *bánat*),⁴ *bășău* ‚bosszú‘ (< m. *bosszú*),⁵ *beteag* ‚beteg‘

² *Ocă* (> m. *ok*) a XVI—XVII. században valószínűleg gyakoribb volt, mint ma, vö. Tamás, *Fogarasi István kátéja* s. v. *Hasnă* bizonyára már a kései középkorban ismeretes erdélyi tájszó volt. mivel már a legrégebb szövegekben is megtaláljuk (Candrea, i. h. 266; Hasdeu, *Cuv. b.* II, 101, stb.); Moldvára I. Șezătoarea II, 24. *Alduială* ‚áldás‘ az *aldui* (> m. *áld-a-ni*) igének a származéka, mely utóbbi szintén a régi magyar eredetű kölcsönözavak közé tartozik és már a Todorreszku-töredékben szerepel (Sztripszky-Alexics, *Szegedi Gergely énekeskönyve XVI. századbeli román fordításban*. Budapest, 1911. 122. továbbá Tamás. i. h. 71, 90.

³ Egy XVII. századbeli zsoltár- és énekgyűjteményben: *Ej aldaful* a Domnului (kézirat a kolozsvári Református Kollégiumban 316. l.) a Viski-féle kéziratban: *ku tote aldafulile tale* (357. l.); *aldașul* lui Dumnezeu cu noi (Reteganul, ap. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*. București, 1915. 238), továbbá Caba, *Szilágy vármegye román népe, nyelve és népköltészete*. Bécs, 1918. 94; Moldován, *Alsófehér vármegye román népe*. Alsófehér vármegye monográfiája. Nagy-Enyed, 1899. I. köt. 2. rész. 809; Stan, *Magyar elemek a mócok nyelvében*. Nagy-Szeben, 1908. 25, stb.

⁴ Candrea, i. h. II, 355; Alexics, *Magyar elemek az oláh nyelvben*. Budapest, 1898. 29; Bîrlea, *Insemnări din bisericile Maramureșului*. București, 1909. 94; vö. még DACr. I. 476 (moldvai adatokkal). Bukovinára ld. Șezătoarea XXI, 18.

⁵ Candrea, i. h. 52, 67 és passim; Paliia, ed. Roques, 38; Göbl, i. h. 88—81; Moldvára Id. Ion Creangă IV, 188 és XIII, 151.

(< m. *beteg*),⁶ *biu* ‚bőséges, termékeny‘ (< m. *bő*),⁷ *buduşlău*, *buduşău* ‚bujdosó, menekült, kivándorló‘ (m. < *bujdosó*),⁸ *a bintetui*, *bintetlui* ‚büntetni, megbüntetni‘ (< m. *büntetni*)⁹ *a celui* ‚csalni, megcsalni, becsapni, megtévesztetni‘ (< m. *csalni*),¹⁰ *cocie* ‚kocsi, hintó‘ (< m. *kocsi*),¹¹ *copârşeu* ‚koporsó‘ (< m. *koporsó*),¹² *copou*

⁶ A XVI. század óta, először erdélyi szövegekben, igen gyakori. Vö. Tagliavini, *Lex. Mars.* 101—2; au fost *betégi*: *Codicile Todorescu*, ed. Drăganu, *Două manuscripte vechi*. Bucureşti, 1914. 203; Moldvában 1650 körül találkozzunk vele (Iorga, *Documente româneşti din Arhivele Bistriţei* I. 86. Bucureşti, 1899), vö. még *betiag* (Şezătoarea V, 37. Munţii Sucevei), *betiag* ‚etwas unwohl‘ (Codrul Cosminului I—1924, 284. Marginea), Creangă-nál (ed. Kirileanu, 283), stb. — Gamillscheg erről a szóról a következőket írja: „Wenn daher für „krank“ das ungarische *beteg* in der rumänisierten Form *betiag* heute der fast ausschliesslich gebrauchte Ausdruck des Rumänischen in Siebenbürgen ist, dann erklärt sich dies daraus, dass die Ärzte an den ungarischen Universitäten in ungarischer Sprache ausgebildet wurden.“ (Jahrbuch der Preussischen Akademie der Wissenschaften. Jahrgang 1940. Berlin, 1941. 127). Ezzel a véleménnyel csak akkor érthetnénk egyet, hogyha ez a szó csak újabban terjedt volna el. Azt, hogy a *betiag* szó az egész északi rumén nyelvterületen előfordul, továbbá, hogy Erdélyben és Moldvában régi idők óta megtalálható, forrászerű adatokra támaszkodva, úgy magyarázhatjuk meg, hogy ezeken a vidékeken a magyar népi altalaj egykor sokkal erőteljesebb volt. Ugyanolyan régi a *betişug* (< m. *betegség*) szó is, vö. pl. Tagliavini, i. h. 102; *betişugul*, sau boala featei sale Siciriul de aur. 123; Id. még uo. 126), stb.

⁷ Már a voroneczi kódexben (Alexics, i. h. 37), további erdélyi és moldvai adatok: DAcR. I, 570; alduiaşte Dmnzău ... de *biu* (Siciriul de aur 209), întremare c  de *biu* (Cateh. calv. ed. Bariţiu, 121), minc u carne  mbiu (Densusianu, i. h. 320), stb.

⁸ A Pali a-ban: űi *buduşlău* fi-veri spre p m nt (ed. Roques, 25); újabb példák G bln l, *A magyar sz t rivaldalom hatása az oláhra*. Budapest, 1932. 17; Weigand, Jahresberichte VI—1899, 75; *buduslanc * ‚femeie fugit  dela b rbat‘ (Papahagi, Graiul űi folklorul Maramureşului. Bucureşti, 1925. 215), stb.

⁹ A *nebintetuit* sz rmaz k már a T lcul Evangheliilor-ban megtalálható (Brassó, 1564), további példákra ld. Tamás, *Fogarasi István k t je*, 75.

¹⁰ Candrea, i. h. II, 54, 60, 105, stb.;  y *cseluit* prietnikul: Buitul, Catechismus ... Tiperit en Klus en anul Domnului 1703. 28; DAcR. I/2, 275—76; Tagliavini, *Lex. Mars.* 109—10; m’ i *celuit* R dulescu—Codin, *Din Corbi —Muscelului*: Din viea a poporului rom n XXXIX 19); *a űelui* ‚a insela‘ (Ion Creang  IV, 7. Bukovina), stb.

¹¹ Ma már csak Erdélyben  ltal nos, egykor a Kárpátokon t l is el volt terjedve (v . DAcR. I/2, 613—14). 1588-ban Moldvában is megjelenik (Hasdeu, *Cuv. b.* I, 206). További példákra l. Tagliavini, i. h. 96. s. v. kocsis; Sze me szuj od te si jeu en kocsije (1714. Déva. Egy Dr ganu által közzétett versben: F t-frumos I—1926. 3); *cocie* ‚c ru   pentru cai‘ (*Clopotiva. Un sat din Haţeg* II, 417), stb. A sz  a legtöbb európai nyelvbe eljutott.

¹² A Bánságban a XVII. században tűnik fel (v . DAcR. I/2, 764—65); továbbá Viski (1697. v . Ungaria I, 99). Egész Erdélyben nagyon elterjedt.

‚kopó, vadászkutya‘ (< m. *kopó*),¹³ dărab ‚darab‘ (< m. *darab*),¹⁴ *dorobanț* ‚darabont, gyalogos‘ (< m. *darabant, darabont*),¹⁵ *făgădaș* ‚igéret‘ (< m. *fogadás*),¹⁶ *fel* (*fealiu*) ‚fajta, minőség‘ (< m. *fèle*),¹⁷ *feleleat* ‚kezeség, felelősség‘ (< m. *felelet*),¹⁸ *a felelui* ‚valamiért felelni, felelősséggel tartozni‘ (< m. *felelni*),¹⁹ a Moldvában és Bukovinában korán feltűnő *feredeu* ‚fürdő‘ (< m. *feredő*, köznyelvi *fürdő*),²⁰ *filer* ‚dénár, fillér‘ (< m. *fillér*),²¹ *ferăstrău* ‚fü-

¹³ Rumén adataink csak a XVIII. század óta vannak. Ennek ellenére a szó általános elterjedéséből arra következtethetünk, hogy a dologgal együtt már korábban ismerték, mivel a *kopó*eb elnevezés a magyarban már a XVII. század elején előfordul (Melich: Magyar Nyelv XXVIII—1932. 99). A szó rumén közvetítéssel a bolgár nyelvbe is eljutott (Capidan: Dacoromania III—1924. 216).

¹⁴ Ez a Kárpátokon túl is gyakran előforduló szó először a Cateh. calv.-ban (ed. Baritiu, 123) szerepel. Ld. még Tagliavini, *Lex. Mars.* 105; *dărăb* ‚bucată foarte mare de ceva‘ (Șezătoarea V, 71. Munții Sucevei; XX, 80); *darap* ‚codru mare de mămăligă‘ (Ion Creangă IV, 306. Vâlcea); *dărap* ‚o bucată mare de ceva‘ (Arhivele Olteniei X, 57. Mehedintși), stb.

¹⁵ Először Radu dela Afumați vajda levelében szerepel 1523-ban (vö. Treml: Studi Rumeni IV—1930. 210); si tu căpitane de *dorobanțe* (1640. Arhivele Olteniei II—1923. 31); au trimes *dărăbani* (1642. Iorga, i. h. 74); au fost *dărăbanțu* (1643. Arhivele Olteniei IV—1925. 182); cu trei *dorobanți* (uo. IX—1930. 48. Romanai); Tagliavini, *Lex. Mars.* 98. s. v. *tarabancz*, stb.

¹⁶ Tamás, *Fogarasi István kátéja*. 87.

¹⁷ A rumén irodalom kezdete óta számos kifejezés alkotóelemeként fordul elő. Vö. DACr, II, 91—2.

¹⁸ Már a voroneczi kódexben megtaláljuk. Vö. DACr, II, 93 és Gaster, *Crestomatie română*. 1, 2; Alexics, i. h. 55; Stan, i. h. 33: pe *felelat* ‚garantat, pe omenie‘ (Seliște, Szeben környéke. Banciu: Transilvania XLI, 47); pă *fel’el’eat* ‚pe cuvînt‘ (Densusianu, i. h. 317); Dau pe *feleleti* (Moldován, i. h. 812); Barbul, *Az avasvidéki nyelvjárás*. Budapest, 1900. 46; valószínűleg a ruménből: erd. szász *felelat* ‚váltságdíj‘ (Schullerus: Nyelvtudomány I—1906. 96). A szó sokszor azt a felelősséget jelenti, melyet a rumén pásztor vállalt a magyar földbirtokos állataiért.

¹⁹ DACr uo., továbbá: *Velescu* de dînsul (Dosoftei gyulafehérvári püspök levelében. Iorga, uo. II, 4); a XVII. századból még: *feleluim* cu satul (uo. I, 91); De frații miei ... încă *feleluiesc* (Havaselve, Iorga, *Srisori de boieri — Scrisori de domni*.² Vălenii de munte, 1925. 71—2); cine poate *felelui* (Radna. 1717 Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, II, 106; Densusianu, i. h. 317; Stan, i. h. 33, stb.

²⁰ DACr, II, 100, továbbá: Cateh. calv. (vö. Alexics, i. h. 55); a gyulafehérvári Molitevník-ban (1689): ku *feredeul* neputreğuneî (Cipariu, *Analecte*, 138); Tagliavini, i. h. 106; *feredeu* ‚baie de aburi‘ (Șezătoarea XXIII, 48. Baia, Folticeni); *feredeu* ‚baie‘ (Ion Creangă III, 266. Florești, Tutova); *sărădău* Rădulescu—Codin, i. h. 66; a fürdőket az erdélyi *meșteri* (mesterek) építették, Moldvában Nagy István uralkodása óta (vö. Samaritan, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*. Călărași, é. n. 241—43).

²¹ DACr, II, 122, továbbá: *filêriu* (Tetrav. diac. Coresi din 1561. ed. Gaster, 15), *fileariulū* (az ún. Rákóczi-Bibliában, vö. Tulbure, *Az első*

rész, fűrészmalom²² (< m. *fűrész*),²² *ghiuluș* ,gyűlés, összejövétel²³ (< m. *gyűlés*),²³ *gingaș* ,gyöngéd, finom, kedves, gyengélkedő²⁴ (< m. *zsengés*),²⁴ *giulgiu* ,finom vászon, gyolcs²⁵ (< m. *gyolcs*),²⁵ *giutru* ,gyötörni, kínozni, marcangolni²⁶ (< m. *gyötörni*),²⁶ *hăitui* ,(vadászaton) hajtani²⁷ (< m. *hajta-ni*),²⁷ *hălădui* ,haladni, megérkezni, megmenteni, életben lenni²⁸ (< m. *halad-ni*),²⁸ *hașmă* ,metélő hagyma, alium ascalonicum²⁹ (< m. *hagyma*),²⁹ *hatalm*, *hatal* ,hatalom, földesúri jog, pénzbírság³⁰ (< m. *hatalom*),³⁰ az Erdélyben és Moldvában használt *hoher* ,hóhér, sintér³⁰ (< m. *hóhér*, kfn.

román bibliafordítások. Nagyvárad, 1918. 22); *fileariu* (1672. Beszterce környéke. Iorga, i. h. II, 19); *să vând într'un fileariu* (Sicriiul de aur, 21); Barbul, i. h. 47; Stan, i. h. 33, stb.

²² DACr II, 97, továbbá: *fierăstrae* cu care se taie arbori (Tode-rașco moldvai logofet levelében, 1634-ból, vö. Iorga, i. h. I, XCV. 1.); la un *herăstrău* în munte (1815. Constantinescu-Mircești, *Documente vrâncene*. I, 100. București, 1929); Erdélyben gyakran *firez*, *hirez*, vö. pl. Bulletin Linguistique II—1934. 220, 222; IV—1936. 141, stb.

²³ A DACr.-ban (II, 264) idézett gyér adatokhoz vö. még: Tagliavini, i. h. 107; *guluș* (sic!) ce iaste să ne strîngem la munte (Iorga, i. h. II, 14. Máramaros megye, a. 1669); *ghiuluși* (uo. 88); si *gilisu* szau rizipit (Stinghe, *Documente privitoare la trecutul Romînilor din Șchei*. Brașov, 1901. I, 91. a. 1724); *ghilisul* (uo. I, 204. a. 1738); *d'iliș* ,adunare' (Barbul, i. h. 46); Olténiában jelentése ,petrecerea făcută seara, de acela care își mărită fata sau își însoară băiatul' (Arhivele Olteniei VI—1927. 108); a hasonló nevű olténiai nyáresti ünnep leírását l. a Ghiluşul folyóiratban I—1913. 5—6, II—1914. 4—6., stb.

²⁴ Először Ureche Letopiseț-ében (ap. Gaster, i. h. I, 71), később egy 1660 körüli zsoltár- és énekgyűjteményben: Trup *gșingas* alu Christus (383. 1.); Tagliavini, i. h. 94; DACr. II, 268, stb.

²⁵ Már a szászvárosi Öszövetségben (ed. Roques, XXXVII. 1.); *coțe de gólce* (Rosetti, *Lettres roumaines de la fin du XVI-e siècle tirées des archives de Bistritza*, 53); DACr. II, 270; Erdélyben inkább *giolgiu*.

²⁶ A 3. jegyzetben említett zsoltárfordításban: me *dsutrujezk* (52. 1.); Viskinel (Ungaria I, 99); *gitrului* (Szamosvölgye, Pașca, *Glosar dialectal*, 30); további moldvai és erdélyi adatokra l. Drăganu: Daco-romania III—1923. 718; *gitruit* ,doborât de boală, de vre-un rău' (Șezătoarea XX, 108. Baia, Folticeni); Da m'ò *ghitruit* scîrba (Ion Creangă IV, 401. Bukovina), stb. DACr. nem említi.

²⁷ Bár nincsenek régi adataink, a szó általános elterjedése és számos származéka (*hăită*, *hăitaș*, *hăituială*, stb.) alapján feltételezhetjük, hogy aránylag korán jutott a rumén nyelvbe. Vö. DACr. II, 344—45.

²⁸ Adatok a XVIII. századtól kezdve (Vö. DACr. II, 346).

²⁹ A XVII. század eleje óta. Hasdeu, *Cuv. b.* I, 267; DACr. II, 375; *hajmă* ,apróhagyma, mogyoróhagyma' (Stan i. h. 35); Lex. Bud. 251, stb.

³⁰ A XVII. század elején tűnik fel. Vö. Iorga, *Anciens documents de droit roumain*. Bucarest, 1930—31. I, 216; régi példákat Alexics is idéz (i. h. 60); *hatalmu* i-au închinat (Constantinescu-Mircești, i. h. I, 7); nu-ți ieu cu *hatal* (Ion Creangă VIII, 155. Tutova); Molnár 1788. évi nyelvtanában: *hotalm* ,das Hofrecht, die Gewalt des Hofes'; DACr II, 378, stb.

hofer),³¹ *holdă* ‚hold, szántó, vetés‘ (< m. *hold*),³² a havaselvi és moldvai *rumân* ‚jobbágy‘ helyett Erdélyben használt *iobag* (< m. *jobbágy*),³³ *imaş* ‚közlegelő, legeltetés pascuum commune‘ (< m. *nyomás*),³⁴ *jeler* ‚lakos, telepes, zsellér, inquilinus‘ (< m. *zsellér*, bajor-osztrák *söller*),³⁵ *jimblă* ‚zsemle‘ (< m. *zsemle*, kfn. *semele*),³⁶ az ünnepies hangulatát mindmáig megtartó köznyelvi *lăcaş* ‚lakás, hajlék, szállás‘ (< m. *lakás*),³⁷ a művelődéstörténeti szempontból kiemelendő *lacăt*, *lăcat*, *lăcată* ‚lakat, zár‘ (< m. *lakat*),³⁸ továbbá *lăcătuş* ‚lakatos‘ (< m. *lakatos*),³⁹ az Erdélyben még ma is sűrűn használt *lămpaş* ‚lámpás‘ (< m. *lámpás*),⁴⁰ *lepedeu* ‚lepedő‘ (< m.

³¹ DAcR. II, 399; Tagliavini, i. h. 109; *hoferi* ‚cai ce prind și omoară câni prin târguri‘ (Șezătoarea XIX, 112. Moldva); *hoferi* ‚Lump, der alles nach seinem Willen macht und sich um Familie etc. nicht kümmert‘ (Codrul Cosminului II/III—1927. 423. Marginea). Vö. még Studi Rumeni IV—1930. 128.

³² Bár Alexics, i. h. 65. már a XVI. századból idéz példákat, a DAcR. adatai csak Varlaammal kezdődnek; *holdă* ‚lan, câmp semănat cu cereale‘ (Bîrlea, Balade, colinde și bocete din Maramureș. București, 1924. 102); *holdă* ‚szántóföld‘ (Stan, i. h. 37); *höldä* ‚Weissernte auf dem Felde; Feld im Erntezustand‘ (Marginea i. h. 424); vö. még Tagliavini, i. h. 95, ahol állást foglal a Tiktin által ajánlott származtatás ellen, és H. Dumke: Jahresberichte XIX, 73.

³³ DAcR. II, 882 és Tagliavini, i. h. 95. s. v. *obbas*.

³⁴ A XVIII. század második felétől kezdve mutatható ki, de valószínűleg már korábban átvették: *imaşul* vitelor (1786. Antonovici, *Documente bărlădene*, Bărlad, 1911. II, 68); *imaşu* vacilor (1806. Sava, *Documente putnene II. Vrancea, Ireşti-Câmpuri*. Chişinău, 1931. 55); az egész északi rumén nyelvterületen többé-kevésbé elterjedt (vö. DAcR. II, 470 és Codrul Cosminului II/III—1927. 252).

³⁵ Először a Cateh. calv.-ban (DAcR, II, 14); Lex. Bud. 333.

³⁶ A szászvárosi Ószövetségben (1582. vö. DAcR. II, 26); *neşte žimble* (Grai și Suflet III, 349. Teişani, Tutova); *preţul pâinei și a jămiei* (Furnică, *Documente privitoare la comerţul românesc. 1473—1868*. Bucureşti, 1931. 431. Moldva), stb.

³⁷ 1508/1509 óta (vö. Ung. Jb. IX—1929. 275); *să hie lăcaşu* sufletului lui cu Ariia (1632. Antonovici, i. h. III, 62); *lăkaşului* tău în cer (1683. Cipariu, *Analecte*, 244); La uşa acelui *lăcaş* (1831. Revista Arhivelor II. 283. Havaselve); M’au lăsat fără *lăcaş* (c. 1870. Arhivele Olteniei XII—1933. 281); Nazaret era oraşul, Unde îşi avea *locaşul* (Gocan—Florian, *Monografia comunei Feiurdeni*. Cluj, 1939. 101), stb.

³⁸ Már a legrégebbi szövegekből kimutatható, általánosan elterjedt szó. Vö. DAcR, II/2 75—6.

³⁹ DAcR. II/2, 76; *jupânul* Haneş *lăcătuşul* (1770. Iorga, *Scisori de boieri*, 101); La *lăcătuşul* am plătit pentru ladă (1778. Furnică, *Din istoria comerţului la Români*. Bucureşti, 1908. 63); *Condre lăcătuşu* (1825/27. Antonovici, i. h. II, 251); A *lăcătuşie* származékot a DAcR. mint *meşteşugul lăcătuşului* magyarázza, ahol a *meşteşug* (< m. *mesterség*) is magyar jövevénytiszó.

⁴⁰ A Rákóczi-Bibliában: *luară lămpaşăle* lor (Tulbure, i. h. 23); în *lămpaşăle* sale (Sicriiul de aur, 115); Viskinél (Ungaria I, 90); a Clemens-féle szótárban (1837): *lampăs* (321. I.); további adatok Tagliavini-nél, *Lex. Mars*. 114.

lepedő),⁴¹ a *leşui*, *alesui* ‚meglesni, kihallgatni, leselkedni‘ (< m. *lesni*),⁴² a talán csak Havaselvén ismeretlen *maiu* ‚máj, tüdő‘ (< m. *máj*),⁴³ a főleg Máramarosban használt *mărădic* ‚örökösök, utódok‘ (< m. *maradék*),⁴⁴ az északi rumén köznyelvben mindmáig továbbélő *meşteşug* ‚mesterség, ipar, ügyesség, csel‘ (< m. *mesterség*),⁴⁵ *mistui*, *amistui* ‚emésztteni, megemésztteni, elfogyasztani, eltűnni, eldugni‘ (< m. *emészt-e-ni*),⁴⁶ a művelődéstörténeti és szóföldrajzi okokból elsősorban nyelvünkéből magyarázandó *nădrag* ‚nadrág‘ (< m. *nadrág*),⁴⁷ a Bánságban és Erdélyben még ma is élő *ocă* ‚ok, in-

⁴¹ Erdélyi tájszó, mely először a Lexicon Marsilianum-ban fordul elő (ed. Tagliavini, 114); Molnár, *Sprachlehre*, 55, 374 (1788-ból); *lepid'ew lipid'ew* (Bihar megye, Bulletin linguistique IV—1936. 143); *l'epedzeu* ‚cearşaf‘ (Gregorian, *Graul din Clopotiva*. Bucureşti, 1937. 59); stb.

⁴² A legrégebb szövegek óta nagyon gyakori, vö. Alexics, i. h. 20—1, 78—9: *că-l aleşuescū* pentru ei bărbați (Rákóczi-Biblia, Tulbure, i. h. 21); *karî leşuesk* după viață (Sicriiul de aur. 203); Stan, i. h. 25, 39, stb.

⁴³ Samaritan (Medicina și trecutul, 211, 233) a következőket írja: „Ficatul este main în Psalt. Sch., în Chr. lui N. Costin. În autopsia ce s'a făcut cadavrului lui Duca Vodă în 1685, s'a găsit ca „maiul cel negru i-au fost sănătos.“ Vö. még: *mai* ‚Leber‘ (Codrul Cosminului VII, 21. Marginea. Moldva); erdélyi példák Tagliavininél (*Lex. Mars.* 114), továbbá Muşleanál (Anuarul Arhivei de Folklor I—1932. 213. Bikszád, Szatmár megye); *mai* ‚ficat‘ (Densusianu, *Graul din Țara Hațegului*, 323). Vö. még Ung. Jb. XX—1940. 25, ahol G. Reichenkron a *maiu negru* kifejezést próbálja magyarázni.

⁴⁴ Legrégibb adatunk Viski zsoldárgyűjteményéből való s ez talán azt bizonyítaná, hogy Viski Északerdélyben tanult ruménül: *meredikului* a beu (397. 1.); *să le hie pomană pă hiru, pă mărădic* (1741. Birlea' *Insemnări*, 110); *Iară cine a fi mărădicu* din neamul acesta (1761. uo. 177); *și-a mărădicului* cariî vor rămînê (1766. uo. 24); *din mărădicu* lui Hrușca (1857. uo. 159); újabb adatok: Alexics, i. h. 114; Dacoromania IV—1927. 1080.

⁴⁵ A szó átvételének művelődéstörténeti okairól Iorga a következőket írja: „Primirea și răspîndirea lui se datorește faptului că dintr'un trecut indepărtat, din veacul al XIII-lea înainte, locuitorii celor mai vechi orașe din Țara-Românească și din Moldova au fost și Unguri.” (*Negoțul și meşteşugurile în trecutul românesc*. Bucureşti, 1906. 155); vö. az ebből származó *a mesteşugi* ígét ‚a umbla cu vicleşug‘ (Candrea, i. h. 436); *meşteşug* ‚artifice, ruse‘ (c. 1625. Gaster, i. h. I, 71); toate *meşteşugurile* réle (Cateh. calv. ed. Baritiu, 47); Tagliavini, i. h. 96, stb.

⁴⁶ A Psaltirea Scheiană-ban, a szláv *probaviti* ‚digerere, impertire‘ hatására annyit jelent, mint ‚valamiben részesíteni‘ (Candrea, i. h. II, 66); *amistuiesce* toate supărările noastre (Cateh. calv. ed. Baritiu, 120); *amistuiaște* și sfârșește pre bărbat (Sicriiul de aur, 148); vö. még Alexics, i. h. 83—4; *mistui* ‚a ascunde‘ (Pamfile: Din viața poporului român XII, 49, 351), stb.

⁴⁷ Vö. Tagliavini, i. h. 116, számos további adattal. Drăganu a Halici-nak tulajdonított szótár magyar elemei között említi (Dacoromania IV—1927. 156); a szóval először 1589-ben találkozunk: *nadragi karaġiu* ‚Hosen aus grobem Stoffe‘ (Hasdeu, *Cuv. b.* I, 258), ahol a *carăġiu* szó is magyar eredetű (vö. DAcR. I/2. 124); *Nădragi* ‚caligae ungaricae‘ (Lex. Bud. 411).

dok' < m. *ok*),⁴⁸ *orbalt* 'orbánc' (< m. *orbánc*),⁴⁹ az azóta elavult *otálnăzui* 'oltalmazni, védeni, megvédeni' (< m. *oltalmaz-ni*),⁵⁰ a népköltészetben gyakran szereplő *paloș* 'pallos, tör' (< m. *pallos*),⁵¹ a felülről terjesztett *exemplu* mellett elevenségét megőrző *pildă* 'példa, példázat, hasonlat, példabeszéd' (< m. *pelda*, kfn. *bilde*),⁵² *ponoslui* 'panaszolni, panaszt tenni' (< m. *panasz-olni*),⁵³ *răvaș* 'levél, írás, rovás' (< m. *rovás*),⁵⁴ a csak Erdélyben használt *sabău* 'szabó' (< m. *szabó*),⁵⁵ az egész rumén nyelvben megtalálható *sălaș* 'szállás, lakás, szálló, hajlék, koporsó' (< m. *szállás*),⁵⁶ *sechiraș* 'fúvaros, szekeres' (< m. *szekeres*),⁵⁷ *sicriu* 'szekrény, láda, koporsó' (< m. *szekrény*),⁵⁸ *sudalmă* 'káromkodás, szitok, szidalom' (< m.

⁴⁸ Már az 1564-i Tâlcuț Evangheliilor-ban megtalálható. Vö. Tamás, *Fogarasi István kátéja*, ahol későbbi adatokat sorol fel (101—2).

⁴⁹ Anonymus Banatensis szótárában: *Orbâncz* (Dacoromania IV—1927. 156); Am deschentât de orbâncz (c. 1760. Tagliavini: Studi Rumeni IV—1930. 79. Moldva); *orbaltu*, *orbantu* 'erysipelas, gutta rosacea' (Lex. Bud. 469); *orbalt* (Gorovei: Din vieata poporului român XXVII, 249. Bukovina); bubele și *orbaltul* (Bîrlea, i. h. II, 362); *orbant* 'foc viu' (Ba.rbul, i. h. 51), stb.

⁵⁰ Az *oltalmazuit* származékkal már a Tâlcuț Evangheliilor-ban találkozunk (vö. Veress, *Bibliografia română-ungară* I, 25. București, 1931); *Otelmezesk*. Defendo (Anonymus Banatensis, i. h.). Ugyanabban szótárban a Viskínél is szereplő *Otalm*. Defensio (Ungaria I, 99); *să o va otălmăzui* (Bîrlea, *Inseamnări*, 161).

⁵¹ Régi adatok Tiktin-nél, DRG. 1112; vö. még Tagliavini, *Lex. Mars*. 118: pușci și un *paloș* (c. 1687. Iorga, *Doc. Bistr.* II, 65. Moldva); *Paloș* din cui ș'o luat (Anuarul Arhivei de Folklor IV—1937. 118. Beszárabábia); *Paloșu* 'spatha, gladius, ensis: pallos' (Lex. Bud. 479), stb.

⁵² Vö. Tamás, *Fogarasi István kátéja*, 104.

⁵³ Tagliavini, i. h. 119—20. Vö. még: *ponosluiăste* (Sicrișul de aur, 40); *ponosluesk* 'sich beschweren, beklagen' (Molnár, *Sprachlehre*, 282); *ponozli* 'a se căi' (Caba, *Szilágy*, 99), stb.

⁵⁴ 1583/85: *răvașele* domnești (Hasdeu, *Cuv. b.* I, 38—9; va lăsa pre loc *răvaș* (Rosetti, *Lettres roumaines*, 56. XVIII. század eleje); îndată ce veți auzi *răvașul* acesta (1789. Antonovici, i. h. I, 133); *răvaș* 'un bețigaș în patru fețe pe dungile căruia se înseamnă cupele de lapte duse la oraș' (Pașca, *Glosar dialectal*, 51), stb. A szláv nyelvi előfordulásokra vö. Skok: *Slavia* IV, 346.

⁵⁵ Tagliavini, *Lex. Mars*. 120; Molnár 1788-i nyelvtanában (397. 1.); Koncz József *Batrochomyomachia*-jában (vö. Ungaria IV—1895. 325: *Szeboj*, Csizmás Kósokár; sabou (Caba, i. h. 100); *săbău* 'croitor' (Costin, *Graiul bănățean*, 176). stb.

⁵⁶ Már a legrégebb szövegekben is gyakran fellelhető, vö. Tagliavini, i. h. 97, továbbá Drăganu, *Codicele Todorescu*, 199: *sălaș* 'cercueil, bière' (Bulletin Linguistique VI—1938. 192. Beszterce-Naszód megye), stb.

⁵⁷ Moldvában a XIV. században tűnik fel, vö. Ung. Jb. IX—1929. 295—96; se făcă *sekirașu* (1620. M. Moxa krónikájában; dela cormaniși și *secheriși* (1820. Bîrlea, *Inseamnări*, 193); *sechereș* (Moldován, i. h. 817), *secherăș* 'cel ce umblă cu car, căruță' (Bîrlea, *Cântece poporane*, 116); *secheriș* (Barbul, i. h. 53), stb.

⁵⁸ Candrea, i. h. 477; a *Sicrii*u de aur többször idézett címében;

szidalom),⁵⁹ *a sudui* ‚szidni, összeszidni‘ (< m. *szid-ni*),⁶⁰ az erdélyi *a surzui* ‚hozzáadni, ráadni, szerezni, megszerezni, beszerezni‘ (< m. *szerez-ni*),⁶¹ és *sușig* ‚szükség, nyomor‘ (< m. *szükség*),⁶² *șinor* ‚zsinór‘ (< m. *zsinor*, kfn. *snur, snuor*),⁶³ *șireag* ‚sereg, csapat, hosszú sor‘ (< m. *sereg*),⁶⁴ *tabără* ‚tábor, csapat‘ (< m. *tábor*),⁶⁵ a szintén a rumén köznyelvbe átment *talpă* ‚talp, alsórész, alap, állvány‘ (< m. *talp*),⁶⁶ a Kárpátokon túl is előforduló *târnaț* ‚tornác, folyosó, porticus, prostas‘ (< m. *tornác*),⁶⁷ az Erdélyben és Mold-

Sekriny. Sepulchrum (Anonymus Banatensis, vö. Dacoromania IV—1927. 157); *săcriu* ‚Sarg‘ (Anuarul Arhivei de Folklor II—1933. 117. Beszarábia); *facerea secriului* (Antonovici, i. h. I, 215. Moldva); *săcrin, sêcrin* (Bulletin Linguistique V—1937. 164. Bánság), stb.

⁵⁹ Vö. Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane* II, 527; Mândrescu, *Elemente ungrești în limba română*. București, 1892. 180—81; va skăpa de čertária *sudălmii* (1646. Gaster, i. h. I, 122; Ku *szidalme* je pline inima (Viski: Ungaria I, 100); *Sidalme*. Convicium (Anonymus Banatensis, i. h. 158); cu maire *sudalma* (Dacoromania III—1924. 915, 929. Erdély); Lex. Bud. 682; am răbdat *sudalme* (Arhivele Olteniei VII—1928. 201. Iași), stb.

⁶⁰ XVI. századi adatokat közöl Bârseanu; An. Ac. Rom. M. S. L. Ser. III. T. I. M. 3. p. 37; Tagliavini, i. h. 98; tot *suduiți* pre oamenii (1670. Iorga, *Documente românești* II, 16.); l-o *suduit* (Bulletin Linguistique IV—1936. 168. Bihar megye); vö. még Anuarul Arhivei de Folklor I—1932. 222. CCCXLIV), stb.

⁶¹ A Cateh. calv.-ban (Alexics, i. h. 99); Viski: Ungaria I, 100; Lex. Bud. 689; Tagliavini, i. h. 120—21. s. v. *szeresuesk*.

⁶² Először egy kéziratos zsolttár- és énekgyűjteményben: Aszkulteme en *ŷukŷigul* mjeu (c. 1660. 201. 1.); chitelenindu-mă au de *sușugurile* meale (Iorga, *Scris. ard.-mar.* I, 235. XVII. század vége); avîndu *sușig* mare (1717. uo.); Alexics, i. h. 99; Mândrescu, i. h. 103, stb.

⁶³ A szászvárosi Ószövetségben: un *șinori* de mătase galbină (302. l. Ishod); Viski: Ungaria I, 100; *șinor* de lână (Furnică, *Din istoria comerțului*, 63); Lex. Bud. 645; *șinor, șinur* (Haneș, *Din Țara Oltului*. București, 1921. 124); Barbul, i. h. 53, stb.

⁶⁴ A szászvárosi Ószövetségben (224. l. Ishod); a Rákóczi-Bibliában (Tulbure, i. h. 25); Sicriiul de aur, 11; Dosoftieiu, Liturghier (Iași, 1679. 43, 123); Agyagfalvi zsolttárgyűjteményben (38, 101), stb.

⁶⁵ Ld. pl. cu *tabăra* (1612. Iorga, *Documente românești* I, 30. Moldva); Viski: Ungaria I, 100; ši merse la *tabără* (Gaster, i. h. II, 167); Bobb, Dict. II, 436, stb.

⁶⁶ Candrea, i. h. 28; patru *talpe* de argițu (sic!) să aibă (szászvárosi Ószövetség, 256); Tagliavini, *Lex. Mars.* 98; în *tălchi* c'o sărit (Valea Nistrului-de-Jos. Anuarul Arhivei de Folklor IV—1937. 126), stb.

⁶⁷ A szászvárosi Ószövetségben (258. l. Ishod); De pofta *ternaczu-luj* teu (az 1660. körüli zsolttár- és énekgyűjteményben 199. 1.); En *ternaczele* tale (Viski, 143); y-o dus în *tîrnats* (Bihar megye. Bulletin Linguistique IV—1936. 174); Gregorian, i. h. 63; Molnár szótárában (1822. 86.); *atârnaț* ‚cerdac‘ (Pamfile: Din vieța poporului român XX, 84. Argeș környéke); *târnaț* ‚locul de dinaintea pragului‘ (Șezătoarea XIX. 60. Ungureni, Botoșani); *târnaț* ‚prispă, tindă‘ (Grai și Suflet V. 123. Gorj), stb.

vában nagyon elterjedt *tău* ,tó, mocsár, láp‘ (< m. *tó*),⁶⁸ az erdélyi *tolcer* ,tölcser‘ (< m. *tölcsér*),⁶⁹ a moldvai és erdélyi *țințirim* ,temető‘ (< m. *cinterem*),⁷⁰ *uricaș* ,örökös‘ (< m. *örökös*),⁷¹ a Kárpátokon túl is előforduló *vitioan* ,sovány, gyenge, elcsigázott‘ (< m. *hitvány*),⁷² *vizitiu* ,kocsis‘ (< m. *vezető*),⁷³ stb.

Ezek a jókorán (XVI—XVII. sz.) felbukkanó és írásos emlékekben ránk hagyományozott szavak kézzelfoghatóan bizonyítják, hogy a magyar hatás — különösen Erdélyben és Moldvában — a kései középkor után még inkább elágazott, sokoldalúbb és mélyebb lett. Ezt a későbbi kölcsönszó réteget sem kizárólag az erdélyi rumének közvetítették a moldvai és havaselvi ruménség felé. Átshalmaztatásukban jelentős szerepet játszottak a kárpátokontúli magyar telepések is, főleg a moldvaiak. Vannak ugyanis olyan szavak, melyek csak Moldvában fordulnak elő, más vidékeken azonban, ahol magyarok és rumének érintkeznek, sem a multban, sem pedig a jelenben nem akadunk nyomukra. ANTONOVICI okmánytárában találjuk pl. az *avaș*, *ovaș* szót,⁷⁴ melyet Rădăești, Romanești, Jorăști és Dracsini ruménjei használtak a kipusztult erdőség és az ennek helyébe lépő kaszáló jelölésére. Ez a moldvai tájszó, melyre csak a XVII. században találunk néhány adatot, a magyar *avas* átvétele. A moldvai magyarság és ruménség egymásrahatása egy kb. 800 év óta tartó folyamat, amely részleteiben még nincsen

⁶⁸ Ld. pl. izvorrele în *taure* (Candrea, i. h. 214); *teișori* ku halășteu (1558. Hasdeu, *Cuv. b.* I, 211. Moldva); el fațse *teu* de ape (az 1660. körüli zsoldár- és énekgyűjteményben); Lex. Bud. 723; Tagliavini, i. h. 121—22; Birlea, i. h. II, 158, stb.

⁶⁹ Tagliavini, i. h. 122. s. v. *tolcser*; *tulșeri* ,pîlnie‘ (Gregorian, i. h. 63), stb.

⁷⁰ Dosofteiu (vö. Gaster, i. h. I, 257); *țințirimul* bisericii (1752. Iorga, *Studii și Documente* I, 107); *țințirimul* bisăricii (1819. Antonovici, i. h. I, 96. Moldva); Suceava és Dorohoiu környékén (vö. Din vieața poporului român XIX, 129 és XV, 78); *țințirimu* (Lex. Bud. 109); *țințirim* (Bul. Iordan IV—1937. 72. Beszterce-Naszód megye), stb.

⁷¹ Agyagfalvi zsoldárkéziratában (27. l.); a Rákóczi-Bibliában (Tulbure, i. h. 25), a Cateh. calv.-ban (Baritiu, 38); *Urikash*. Haeres (Anon. Ban. 163), stb.

⁷² A szó legrégebb jelentése ,vaurien, imbécile‘, ezt a magyarban is megtaláljuk (Hasdeu, *Cuv. b.* I, 285. c. 1600/1630); *hit'ivan* ,slab‘ (Barbul, i. h. 49); *hiteuan* (Conv. Lit. XX, 1011. Bihar megye); *hit'iuuan* (Caba, i. h. 98); *hit'iuuan* ,sovány‘ Stan, i. h. 36); *h'it'iuuan* ,faible, débile‘ (Bulletin Linguistique VI—1938. 192); *hitioan* ,mager‘ (Marginea, i. h. 423); *gitioan* (Șezătoarea II, 229, Munții Sucevei); carnea *gitiuana* (Ion Creangă V, 375. Dorohoiu), stb.

⁷³ Hasdeu, *Cuv. b.* I, 440; Molnár 1788-i nyelvtanában: *vezeteu*; Sadoveanu-nál (vö. DACR. I, 477. s. v. *bănat*. 5°); *vezătiu* (Beszarábia. Anuarul Arhivei de Folklor IV—1937. 159), stb.

⁷⁴ *Doc. bărl.* III, 181, 186; IV, 130.

ugyan feldolgozva, de már eleve feltehető, hogy a kedvezőtlen művelődési körülmények között élő moldvai székelyek és csángók általában jóval több rumén szót vettek át, mint pl. az erdélyi magyarok, akik saját nyugati kultúrájú államuk keretében, valamint nemzeti és népi műveltségük csorbítatlan birtokában összehasonlíthatatlanul többet tudtak adni és közvetíteni, mint amennyit a bevándorló ortodox ruménségtől kaphattak.⁷⁵

Ebből a műveltségközvetítő munkából a magyarság minden társadalmi rétege, a királyoktól, fejedelmektől, főnemesektől és főpapoktól az iparos, kereskedő és földművelő rétegekig, megfelelő mértékben vette ki részét. Ez azokból a latin szavakból is kitűnik, melyek részint a magyar népnyelvből, részint pedig Magyarország latin hivatali nyelvéből kerültek a ruménbe, főleg az erdélyi ruménség nyelvébe. Máshelyt már tárgyaltuk azokat az elsősorban hangtörténeti és szóföldrajzi ismérveket, melyek lehetővé teszik az ilyen jellegű szavak magyar eredetének a megállapítását.⁷⁶ Közük nemcsak a vallási és tudományos élet, valamint a közigazgatás szókincséhez tartozó szavak szerepelnek, hanem olyanok is, melyek a magasabb magyar társadalmi rétegekből elindulva, előbb a magyar, azután pedig tovább a rumén népnyelvbe szállottak le, s itt néha sokkal szívósabb gyökeret vertek, mint magukban a magyar nyelvjárásokban. Ilyenek pl. a *bughilarăș*, *pughilareș* 'írotábla', *pénztárca* (< m. *bugyelláris* 'pugillares'), *călămariș* 'tintatartó' (< m. *kalamáris* 'calamarius'), *iuș* 'jog' (< m. *juss* 'ius'), *mod*, *modru* 'mód' (< m. *mód*),⁷⁷ *pășuș*, *posuș* 'útlevél, marhalevél' (< m. *passus*), *pințaluș*, *penițeluș* 'tollkés' (< m. *penicillus*), továbbá *notareș* 'notarius' (< m. *nótarius*), *vicareș* 'vicarius' (< m. *viká-*

⁷⁵ A magyar nyelv rumén elemeire I. Tamás: Arch. Eur. C.-Or. II—1936. 319—50; Kniezsa, uo. 171—72. Mint ismeretes, a magyar köznyelvben alig van néhány rumén eredetű szó; rumén tájszavainkról összefoglaló (ha nem is teljesen kimerítő) képet Szinnyi J. adott (vö. Damian I., *Adatok a magyar-román kölcsönhatáshoz*. Budapest, 1912, 13—14. Nyelvészeti Füzetek, 67. sz. Irodalmi utalásokkal.) Újabbán Blédy írt összefoglaló értekezést e tárgyról, módszere, szempontjai és anyagának természete ellen azonban számos kifogás emelhető (*Influența limbii române asupra limbii maghiare*. Sibiu, 1942). Blédy munkájáról ld. Márton Gyula cikkét: *A rumén-magyar nyelvi hatás kérdéséhez*: Erdélyi Múzeum XLVIII—1943. 123—32.

⁷⁶ Vö. MNy. XXIX—1933. 297 skk.

⁷⁷ A Bánsági Névtelen szótárában „*Modosh. Politicus*“ is előfordul (91. l.). Az 1660. körüli zsoldár- és énekgyűjteményben (264. l.) és Viskinél (304. l.) a *mod* alakkal találkozunk, ezzel szemben a népnyelvben *modru* a gyakoribb. L. pl. *fără modru* 'mód nélkül' (bihari tükörfelfejezés, vö. Bulletin Linguistique IV—1936. 134); N'are *modru* (Mesentea—Kismindszent. Bologna, *Poezii* 130), stb. Moldvában is *modru* 'chip, felü' (Munții Sucevei. Șezătoarea II, 42).

rius), stb. A Rákóczi György megbízásából készült rumén Újszövetségben az áloé-növényt: *aloişu*-nak hívják (<m. *álóés*), az Arany Koporsóban (Sicriiul de aur) pedig a „karbunkulus”-t *carbunculus*-nak. A XVIII. század folyamán a latinizmusokkal erősen átítatott magyar hivatalos nyelv és stílus számos eleme az egykorú rumén írásbeliségben is meghonosodik; ezek közül főleg az *-ălui*, *-ului* végződésű igék tűnnek fel, mint pl. *ariştălui* „letartóztatni, lezárni”, *confişcălui* „lefoglalni, elkobozni”, *conşcribălui* „összeírni” stb. (< m. *arrestál*-ni, *konfiskál*-ni, *konskribál*-ni). Ezeknek a magyar eredetű, Erdélyben akkortájt elharapódzó latinizmusoknak a vajdaságokban újjörög elemek felelnek meg.⁷⁸ A kárpátokoninnyi és túli ruménséget érő különemű művelődési hatásoknak ezt a jellegzetes kettősségét érdekesen szemléltetik pl. a latin-magyar közvetítésű *corespondălui* (< *korrespondál*-ni) és az olasz-görög közvetítésű *corespondarisi* igékhez hasonló esetek. Az olyan szópárok, mint: *încumştanţie*, „körülmény” — *peristatis* „ua.”, *informălui* „informálni” — *pliroforisi* „ua.”, *acludului* „akkludálni” — *embereclisi* „ua.”, *comunicălui* „kommunikál” — *pliroforisi* „ua.” ugyancsak szemléltető módon világítják meg a XVIII. századi rumén nyelv állapotát a Kárpátokon innen és túl.

A vallási unió következtében a latin nyelv ismerete még szélesebb keretekben terjedt az erdélyi rumének között. A papi pályára készülőknek addig nem tapasztalt mértékben adódott alkalmuk arra, hogy teológiai tanulmányaikat latin nyelven folytassák; ezzel szemben a vajdaságokban még mindig a nyugati kultúrjavak közvetítésére alkalmatlan görög nyelv igája akadályozta a rumén szellemiség korszerű kibontakozását. Az erdélyi ruméneknek már sajátos zamatú latin kiejtésük volt, amikor a vajdaságokban még egyet-

⁷⁸ Vö. Gáldi L., *A XVIII. századi oláh nyelv jövevényszavai*: MNy. XXXV—1939. 8—17. E cikkéből idézzük a következő mondatot: „Erdélyben, hol az unió az oláhságnak előre nem látott művelődésbeli emelkedést és politikai öntudatot biztosít (vö. Tóth András, *Az erdélyi román kérdés a 18. században*. Bp. 1938.), Közép-Európa szellemi és nyelvi hullámai hatnak: magyar és magyar közvetítéssel átkerült latin elemek tükrözik itt a humanista hagyományoktól áthatott magyar szellem keleti terjeszkedését és termékenyítő, serkentő erejét. A Kárpátokon túl viszont Moldvában és Havasalföldön a török hódoltság utolsó korszaka nyomja rá keleties bélyegét az oláh nyelvre és társadalomra, s ebbe a már előbb megkezdődött, de tetőpontjához csak most elérkező török hatásba ágyazódik bele a görög befolyás, amit elsősorban a vajdaságoknak görög származású helytartói, az ú. n. „fanarióta” (Konstantinápoly Fanar nevű városrészéből származó) fejedelmek közvetítenek” (I. h. 9.). L. még *Les mots d'origine néo-grecque en roumain au XVIIIe siècle* c. munkájának (Budapest, 1939) *L'aspect double de la langue roumaine à l'époque des Phanariotes* c. fejezetét (80—86. l.).

len társadalmi réteg sem jutott érintkezésbe azzal a nyugati kultúrnnyelwel, amelynek balkánfélszigeti, népi változatából alakult ki a rumén nyelv.

Az említett latin-magyar kölcsönszavak közül a mai erdélyi nyelvjárásokban aránylag kevés él tovább, de talán még mindig több, mint ahány fanarióta görög szó szállott le a népnyelvbe. Sokkal fontosabbak azonban azok a magyar eredetű hétköznapi szavak, melyek a földművelés, fuvarozás, nagyállattartás, az ipar, ruházkodás és a legkülönbélebb szokások fogalomkörébe tartoznak s amelyek nagy számuknál és változatosságuknál fogva nemcsak a nyelvészt, hanem a néprajzost és a művelődéstörténést is tanulságos következtetések levonására készítetik.

A honfoglaló magyarság, nemsokkal azután, hogy a Kárpátok medencéjében végleg letelepedett, földművelő néppé lett, melytől a kisállattartó és továbbra is vándorpásztorokodással foglalkozó népek sokat tanulhattak. Míg a rumén hatás a későbbiek folyamán inkább csak az erdélyi, főleg pedig a székely havasi gazdálkodás terén jutott komolyan szóhoz, addig a ruménség a helyhezkött erdélyi magyarságtól sok olyan szót, dolgot és fejlettebb gazdálkodási formák iránti hajlamot sajátított el, melyek addig előtte ismeretlenek voltak. Fennebb már utaltunk arra, hogy a gazdát az egész rumén népi köznyelvben még ma is *gazdă*-nak hívják, annak ellenére, hogy ezt a nagy történeti multra visszatekintő magyar elemet számos újítással próbálják helyettesíteni (*agricultor, econom, gospodar, plugar*). Ezenkívül még sok, többé-kevésbé elterjedt szót találunk, melyek a földművelés és gazdálkodás fogalomkörébe tartoznak: az egész rumén nyelvterületen közismert a *altoii* 'oltáni' (ebből *altoiu* 'oltóág'), a Kárpátokon innen és túl egyaránt előforduló *bulfeu* 'bélfá' (< m. *bélfa*, a járom alkatrésze, vö. Dámé, Term. pop. 17), az erdélyi *biris* 'béres, cseléd' (< m. *béres*; már a Bánsági Névtelen szótárában), *boghie, boaghe* 'boglya' (< m. *boglya*; szintén már a B. N. szótárában), *butaş* 'bujtás' (< m. *bujtás*), a rumén népnyelvben általánosan elterjedt *ciopor* 'csoport, csorda, nyáj' (< m. *csoport*), a szláv eredetű *cireadă* mellett a Kárpátokon túl is gyakorta használt *ciurdă* 'csorda' (< m. *csorda*), a DACR szerint csak Máramaros megyében, de máshol is előforduló *cosalău* 'legelő, kaszáló' (< m. *kaszáló*; XVIII. sz.-i glossza, l. Triod românesc. Magy. Nemz. Múz. Fol. Valach. 5. 131. 1.; Barbul, i. h. 45 stb.), *duhan, dohan* 'dohány' (< m. *dohány*), *duleu* 'dülő' (< m. *dülő*), *felezeu* 'felező, fölöző' (< m. *felező, fölöző*; Erdély, Moldva, Bukovina, Beszarábia), *furdulău* 'forduló' (< m. *forduló*), a

DAcR-ban nem említett *găbănaș* ‚gabonás‘ (< m. *gabonás*),⁷⁹ a fennebb már szóvártett *holdă* és *imaș*, továbbá *iștalău* ‚istálló‘, a XVIII. századi erdélyi forrásokban már feltűnő *iosag* ‚jóság‘ (< m. *jószág*),⁸⁰ *legheleu* ‚legelő, rét‘ (< m. *legelő*), *lompău* ‚lopó, siphovinarius‘ (< m. *lopó*; Lex. Bud. 357), az északerdélyi *luheriu* ‚lóhere‘ (< m. *lóhere*), a Kárpátokon túl is használt *melegar* ‚melegágy‘ (< m. *melegágy*),⁸¹ *piceucă* ‚burgonya‘ (< erd. m. *pityóka*), az erdélyi és moldvai *rât* ‚rét‘⁸² *șaitău*, *șitău* ‚sajtó, szőlőprés‘ (< m. *sajtó*; már BOTA nyelvтанában, melynek második kötete 1847-ben jelent meg Pesten), *șuldeu* ‚süldő‘ (< m. *süldő*; Lex. Bud. 685). az Erdélyen kívül is nagyon elterjedt *valău*, *halăn* ‚vályu‘ (< m. *vályu*, *válu*).⁸³

Kiegészítésképpen megemlítjük még azt a fontos tényt, hogy a tehén- és lónevek között egész Erdélyben feltűnően nagy számban találunk magyar eredetűeket. Ez szintén arra mutat, hogy a rumének magyar példák nyomán tértek át a kisállattenyésztésről, nevezetesen a juhásztorkodásról, a nagyállattenyésztésre.⁸⁴ Ennek megfelelően az ‚istálló‘, főleg Északerdély több

⁷⁹ Vö. *găbănaș* ‚sură pentru bucate‘ (Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, 318); Stan, i. h. 35; Moldován, i. h. 812; Caba, i. h. 97; Barbul, i. h. 47, stb.

⁸⁰ 1738 óta; vö. Pușcariu, *Documente pentru limbă și istorie*. I, 223. Sibiu, 1897; și alte *iosaguri* (Bilela, *Insemnări*, 63. a. 1766); Densusianu, i. h. 206; în *osagu* fișcului (Iorga, *Studii și Documente* IV, 97. Erdély); *iorsag* ‚mosie, pământ‘ (*Graiul nostru* II, 107); *iosăg* ‚avere, bun material și îndeosebi vitele‘ (Vaida: *Tribuna*, 1890. 361); *iosag* d’in *iosagul* meu (Beszterce vidéke: *Ethnogr.* XXIV, 288); Sărutatu de om drag, plătește mare *iosag* (Köteland, Kolozs megye: *Șezătoarea* XX, 38); Barbul, i. h. 49; Stan, i. h. 38, stb., stb.

⁸¹ Erdélyben eredeti, képzőcsere nélküli alakjában is előfordul: *melegăghiu* (Vaida: *Tribuna*, 1890. 366. Szilágyság).

⁸² Először Moldvában tűnik fel: la *rătul* lui Petar (Iorga, *Studii și Documente* I, 97. 1724); *rături* (Invățătură despre cultura sau lucrarea cânepei. Buda, 1828. 18); *rît* ‚luncă, livadă‘ (Densusianu, i. h. 331); *Șezătoarea* XX, 38 (Kolozs m.); *rît* ‚finaț, livadă, cîmp‘ (Barbul, i. h. 52); *rîtuț* ‚câmp frumos‘ (Bârlea, *Cântece poporane, descântece, vrăji ...* 37); német eredetű a *rid* ‚terre, proprieté‘ (Bulletin Linguistique VI—1938. 192. Beszterce-Naszód m.).

⁸³ Valószínűleg már a Bánsági Névtelen szótárában is ezzel a szóval van dolgunk (vö. Dacoromania IV—1927. 161); *halău* ‚uluc dintr’un butuc, de adăpat vitele‘ (Zorleni, Tutova, Ion Creangă XIII, 44); ugyanez a hangalak Prahova környékén is (uo. XIII, 114); *hălău* (Udești, Bukovina: Făt Frumos I—1926. 182): *vălău* ‚piuă făcută dintr’un nod de salcâ sau din alt lemn, din care beau paserile apă‘ (Bocanu, *Glosar de cuvinte din județul Mehedinți*: An. Ac. Rom. Mem. Secț. Lit. Ser. II. Tom. XXXV, 106), ebben az alakban Erdélyben is túlnyomó, pl. Bulletin Linguistique VI—1938. 187. (Naszód m.), ld. még *valău*, ‚scobitură de beut apă la vite‘ (Caba, i. h. 102), stb.

⁸⁴ Vö. Moldován, i. h. 765; Pașca, *Nume de persoane și nume de*

vidéken nem *grajd*, *poiată*, hanem *iștalău* (< m. *istálló*),⁸⁵ a kocsi *cocie* (l. fenn), a kocsis *cociș* (< m. *kocsis*),⁸⁶ a hintó *hinteu* (< m. *hintó*),⁸⁷ a hám a Kárpátokon túl is gyakran *hamurile* (< m. *hám*) és *sărsam* (< m. *szerszám*).⁸⁸ Ebbe a fogalomkörbe tartozik még az Erdélyben nagyon elterjedt, már a Lexicon Budense-ben feljegyzett *depleu*, *dipleu* „gyeplő”.

A szekér fontos alkatrészeit gyakran magyar eredetű névvel jelölik. Ezek közül említendőek a Bánsági Névtelennél feltűnő *arneu* „kocsiponyva” (< m. *ernyő*), továbbá *loitră* „lajtorja” (< m. *lajtra*, *lajtorja*), *rudă* „rúd, kocsirúd” és *șireaglă* „saroglya”, stb. A szekérnyom, kerékvágás neve: *ogaș*, *făgaș* (< m. *vágás*), e két alakváltozat közül az utóbbi a rumén köznyelvi szókincset gyarapítja.

A fentemlített *meșteșug*, *lăcătuș*, *sabău*, *sechereș* foglalkozásnevek már megmutatják, hogy a rumének a különböző iparágak és foglalkozások terén igen sokat tanultak a magyarságtól. Fokozott mértékben vonatkozik ez az erdélyi ruménségre, melynek nyelve az idők folyamán még a következő mesterség- és foglalkozásnevekkel gazdagodott: *astăluș* „asztalos” (< m. *asztalos*),⁸⁹ *áciu* „ács” (< m. *ács*), mely már CORESI rumén Evangéliumában szerepel,⁹⁰ *boactăr* „éjjeli őr” (< m. *bakter*),⁹¹ a főleg Erdélyben használt és már ezért is magyar eredetűnek tekintendő *covaciu* „kovács” (< m. *kovács*), *misarăș* „mészáros” (< m. *mészáros*),⁹² *sighiartău* „szíjgyártó”,

animale în Țara Oltului. București, 1936. 149—56, 353—70; Densusianu. i. h. 83—85, stb.

⁸⁵ Már Haller szótárában (vö. Alexics, i. h. 67); R. Bortoș, *Glume, poezii și proză din popor*. Budapest, 1905. 133 (Brad környéke); Caba, i. h. 98; Barbul, i. h. 49; *iștalău* (Bulletin Linguistique IV—1936. 158), stb.

⁸⁶ Vö. Tagliavini, *Lex. Mars.* 97; Bulletin Linguistique IV—1934. 224, stb. A Bánsági Névtelen szótárában találjuk a „*Kocsishesk*. Aurigam ago” származékot.

⁸⁷ DAcr. II, 391; de már a Bánsági Névtelennél is megtaláljuk (vö. Dacoromania IV—1927. 152).

⁸⁸ A lovaglószerszámot előszeretettel Erdélyben szerezték be. A szót már 1786-ban megtaláljuk: *Pentru șao i sarsamurile* (Furnică, *Documente*, 147).

⁸⁹ Tagliavini, *Lex. Mars.* 100—101; c. 1750: *am plătīt la astaluș* (Iorga, *Studii și Documente* XII, 54); a Micu-Klein-féle *Dictionarium latino-valachico-germanico-hungaricum*-ban s. v. *arcularius*; *asteluș* (Bulletin Linguistique VI—1938. 228), stb. Emellett a német eredetű *tișlar* is gyakran előfordul.

⁹⁰ Drăganu: *Dacoromania* IV—1927. 750—51; Tagliavini, *Lex. Mars.* 99; Caba, i. h. 94; Barbul, i. h. 42, stb.

⁹¹ A DAcr. a magyar közvetítést felesleges aggályoskodással emlegeti.

⁹² Adatok 1791 óta: *misarășu*, *misărășită* (Iorga, *Acte românești*

a Lex. Mars.-ban már feljegyzett *socaciu* ‚szakács‘ és különösen nőnemű származéka, az egész északi rumén nyelvterületen mindmáig általános és már a XVIII. század végén jelentkező *socăciță* ‚szakácsnő‘ (Tîrgueli pentru *socăcițe*. Brassó. 1793. IORGA, Acte românești, 113), stb. E foglalkozásoknak természetes kiegészítői azok a szerszámnevek, amelyeket a különböző mesterségek elsajátításával együtt vették át a rumének. A már említett *ferăstrău* nem áll elszigetelten, utalnunk kell még a következő szavakra: a Kárpátokon túl is előforduló *gealău*, *ghilău* ‚gyalu‘ (< m. *gyalu*),⁹³ az erdélyi harapauă ‚harapofogó‘ (< m. *harapófogó*),⁹⁴ a mindenfelé előforduló *ic* ‚ék‘ (< m. *ék*), *ilău* ‚üllő‘ (< m. *üllő*), a már szóvátett *lompău*, *lopău* ‚lopó‘ és *răsălău* ‚reszelő‘ (< m. *reszelő*),⁹⁵ stb.

A rumén parasztház fejlődéstörténete, mely részleteiben még megvilágításra vár, szintén világos nyomait mutatja a magyar hatásnak. Persze meg kell elégednünk rövid utalásokkal. Ezekből azonban mégis arra következtethetünk, hogy a helyhez kötött életmódú magyar parasztság nemcsak szellemi, de tárgyi műveltségét is közvetíteni tudta a földműveléssel mindinkább megbarátkozó ruménség felé. Északerdélyben az udvart *curte* helyett gyakran *odor*-nak hívják (< m. *udvar*),⁹⁶ a tornác, pítvar neve *târnaț* (l. fenn), a tetőzet *hăizaș* (< m. *hajzás*, *hējjazat*). Utóbbi Moldvában is előfordul,⁹⁷ ahol az ácsok is túlnyomóan magyarok voltak. Magyar mesteremberek terjesztették el a *koszorúfa* nevét is, amely az egész északi rumén nyelvterületen meghonosodott s lett belőle *cosoroabă*, míg nyelvjárásokban *cosărău*, *cosorău* alakban is előfordul (DAcR. I/2, 827). A Lexicon Budense-ben és BOBB püspök *și căteva grecești*, 269); Bulletin Linguistique VI—1928. 208 (Beszterce-Naszód m.), stb.

⁹³ DAcR. II, 242; *ghilău* (Ciaușanu—Fira—Popescu, *Vâlcea*, 163); *gealău* ‚unealtă cu care se netezesc scândurile‘ (Baia, Folticeni. Șezătoarea XXIII, 77); *ghilău* ‚rândeă‘ (Barbul, i. h. 48); *ghilău* ‚Hobel‘ (Molnár, Wb. 70); *gialeu* (Clemens, Wb. 189); *jilău* (Stan, i. h. 38); Aleixis, i. h. 109, stb.

⁹⁴ Pașca, *Glosar*, 33; Bulletin Linguistique VI—1938. 192; Caba (i. h. 97) a szót *haromfogău* alakban említi, stb.

⁹⁵ Lex. Bud. 585; Barbul, i. b. 52; Caba, i. h. 100, stb.

⁹⁶ Moldován, i. h. 815; Caba, i. h. 91; az Avasvidéken: Anuarul Arhivei de Folklor I, 234; C. Brăiloiu, *Bocete din Oaș*. București, 1928. 30, 37, 67, 71, stb.; *odoraș* ‚kleiner Hof‘ (Bîrlea, *Cântece*, 94); *odor* ‚belső udvar‘ (Gunda: Földr. Közl. LXIX—1941. 231. Lăpos vidéke) stb.

⁹⁷ Sadoveanu is használja: DAcR. II, 345; vö. még *haidăș di bleax* (Marginea. Codrul Cosminului I—1924. 386; *haidăș* ‚acopărēmîntul casei‘ (Munții Sucevei. Șezătoarea V, 97); Moldován, i. h. 812; Caba, i. h. 89; *hăizașu căși* \$ pus, akuma trăbă și pun čiripa pã leatsuri (Székudvar-Socodor. Arad m. — Saját gyűjtés), stb. Ide tartozik még *hăizaș* ‚loc înclinat pe care se dau la vale lemlele din pădure‘ (Pașca, *Glosar*, 32)

szótárában feljegyzett *ambitus* ‚fedett folyosó‘ (< m. *ambitus*, lat. *ambitus* ‚peristylum, claustrum‘, vö. Magyar Etymologiai Szótár I, 87) tanulságos módon mutatja, hogyan kerülhettek szavak a magyar köznemesség latin szókincséből a rumén nemesség, majd a köznép nyelvébe. Szórványosan a ‚kapu‘ neve is *căput*.⁹⁸ A Temesközben, Erdélyben és Olténiában gyakran használják a *sobă* szót *odaie*, *chilie* helyett.⁹⁹ Erdélyben a magyar hatás kétségtelen.¹⁰⁰ A ‚fütőkályha, sütökemence‘ ezzel szemben Erdély számos vidékén nem *sobă*, hanem *fiteu* (< m. *fűtő*, *fütőkemence*).¹⁰¹ Az udvarban elhelyezkedő melléképületeket a Bánságban, Erdélyben, Bukovinában és Moldvában *acareturi*, *binale*, *nămestii* helyett gyakran a magyar eredetű *heiuri* (< m. *hely*) szóval jelölik; ezek olyan gazdasági épületek, melyek a gazda tulajdonát képező telken állanak.¹⁰² Ilyen gazdasági melléképület a fentemlített *găbănaș* is.

A háziedények és ürmértékek szókincsét szintén számos magyar elem gazdagította. Fennebb már említettük az *uiagă* ‚üveg, palack‘ szót. Ehhez járulnak még a következő, részben a Kárpátokon túl is elterjedt szavak: *acău* ‚akó‘ (már a Lex. Bud.-ben), amely nemcsak Erdélyben fordul elő, amint azt a rumén akadémia szótára jelzi, hanem szerb közvetítéssel Olténiába is eljutott.¹⁰³ Túlnyomóan magyar közvetítésre kell gondolnunk a *cană*

⁹⁸ Vö. *Keput*. Porta (Bánsági Névtelen, i. h. 153); Alexics, i. h. 69; Mândrescu, i. h. 54; Barbul, i. h. 44, stb. A m. *kapu* tárgyesetének átvétele.

⁹⁹ Már az *Anweisung zum Hanfbau. Walachisch*. In Buda, 1828. c. ismeretterjesztő művecskében: pre masă în *sobă* (7. l.); Moldován, i. h. 817; Caba, i. h. 100; Bîrlea, i. h. I, 85, stb. A Lex. Bud. csak a balkáni nyelvekben is általános ‚fütőkályha‘ jelentését jegyzi fel. Vö. még Weigand, Jahresb. VII, 86 és VIII, 318, továbbá Grai și Suflet V, 64. Mivel a ‚fütőkályha‘ ~ ‚fűthető szoba‘ ~ ‚szoba‘ jelentésalakulás több nyelvben is bekövetkezhetett, a Bánságban és Havaselvén szerb, vagy bolgár közvetítést is feltételezhetünk.

¹⁰⁰ Így különben még Pușcariu, *Limba română*, 311.

¹⁰¹ Szolnok-Doboka megyében *fețeu* (Középfalva-Chiuza. Pașca. *Glosar*, 27); *fițeu* ‚gemauerter Ofen‘ (Szatmár m. Lippó. Weigand. Jahresb. VI, 76., vö. még Magyar-Komán Szemle III, 234); în cornul *fiteului* (Kolozs m. Fejérd. Gocan—Florian, *Monografia comunei Feiurdeni*. Cluj, 1939. 101), stb.

¹⁰² 1840 óta mutatható ki: care nu se ține de *heiu* lui (Iorga, *Acte românești*, 244); acest locul cu casăli și toate *heiu*urile clădite pe dânsul (Antonovici, i. h. I, 115. 1855); *heiuri* ‚acareturi în jurul casei‘ (Munții Sucevei. Șezătoarea III, 15); *heiuri* ‚lucrurile de lângă casă‘ (Nemțșor, Neamț környéke. Ion Creangă V, 374); Creangă-nál (vö. ed. Kirileanu, 296); *hei* ‚loc, pământ ce se ține de o casă‘ (Densusianu, i. h. 320). stb. L. még DAcK. II, 385.

¹⁰³ Arhivele Olteniei VII, 59; Ionescu, *Agricultura romana in jude-tiulu Mehedințiu*, 734: într’un *acău* sânt 64 ițe (Bota, i. h. 97); Alexics, i. h. 18; Mândrescu, i. h. 30, stb.

‚kanna (cserép), vizes-, borkancsó‘ esetében is (< m. *kanna*, n. *Kanne*),¹⁰⁴ míg a *canceu* ‚kancsó‘, csak a m. *kancsó* szóból magyarázható.¹⁰⁵ A magyar *fakalán* (a *fakanál* nyelvjárási alakja) szóból ered a rumén *făcălău*, *făcăleț*.¹⁰⁶ Hasonlóképpen a *fedeleș* ‚kis hordó‘ (< m. *fedeles*) is köznyelvi szóvá lett, általában olyan hordócskát jelent, melyben az ivóvizet tartják.¹⁰⁷ A határban dolgozó földművesek napi ivóvízkészletüket a *fedeleș*-ben viszik magukkal. Erdélyben, Bukovinában és Moldvában az agyagedény fedőjét *fedeu*, *fideu*-nek hívják (< m. *fedő*, *födő*).¹⁰⁸ Az ókirálysági rumén népnyelvben is gyakran találkozunk a *fele*, *felă* ‚fél‘ űrmérték-névvel, mely már az 1814. évi budai kalendáriumban is előfordul.¹⁰⁹ Nem kevésbé elterjedt szó a *laboș* ‚lábos‘ (< m. *láb*, *lábos*).¹¹⁰ A *melesteu* ‚mállasztó‘ azokhoz a magyar elemekhez tartozik, melyek Moldvában, Bukovinában és Beszarábiában sokkal népszerűbbek lettek, mint magában Erdélyben.¹¹¹ A *pârlău* ‚mosókád‘ (< m. *párló* ‚szapuló sajtár‘), a mosás és lúgozás szókincséhez tartozik; Erdélyben, a Bánságban és Olténiában használják.¹¹² A köznyelvi *săpun* ‚szappan‘ helyett Erdélyben és Moldvában a ma-

¹⁰⁴ Emellett természetesen tájak szerinti német, kisebb mértékben pedig bolgár-szerb közvetítés is lehetséges. A DAcR. a rumén szót egyszerűen a bolg. *kana* átvételének tartja!

¹⁰⁵ Egész Erdélyben, továbbá az olténiai Mehedinți-ben is ismerik: Izvoarașul IV—1922. 6; Tagliavini, *Lex. Mars.* 111; Bulletin Linguistique II—1934. 211, stb.

¹⁰⁶ Az egész északi rumén nyelvterületen elterjedt. Vö. DAcR. II, 2; Drăganu: Dacoromania III—1924. 713—14.

¹⁰⁷ DAcR. II, 90; továbbá Molnár, *Sprachlehre*, 59; Grai și Suflet IV, 345; Caba, i. h. 97; *fidileș* ‚un vas rotund și lat la volum în care se face lapte acru‘ (Șezătoarea V, 72. Munții Sucevei), stb.

¹⁰⁸ Először Maller szótárában (1833. Vö. Alexics, i. h. 54.); DAcR. II, 91; Foaie pentru minte, inimă și literatură 1846. No. 11. 88. l.; Bologa, *Poezii*, 180 (Alsó-Fehér m.); *fed'ew* (Beszterce-Naszód m. Bulletin Linguistique VI—1938. 180); *fid'eu* (Caba, i. h. 97), stb.

¹⁰⁹ DAcR. II, 93; și *felea* și *talerul* (1870. Vö. Gaster, *Chrest. rom.* II, 292); Caba, i. h. 97; Znopu ferdela, Mănunchiu mirța, Și spicu *felea* (Spring. Alsó-Fehér m. Bologa, *Poezii*, 209); *fele* ‚jumătate de litru‘ (Vîrcol, *Vâlcea*, 7); *fele* ‚½ de litru‘ (Beszterce-Naszód m. Bulletin Linguistique VI—1938. 180); *felă* ‚félkupa‘ (Stan, i. h. 33), stb.

¹¹⁰ Erdélyi és moldvai adatokra vö. DAcR. II, 74; Barbul, i. h. 49; Caba, i. h. 98; Gregorian, *Graiul din Clopotiva*, 59; Bulletin Linguistique VI—1939. 180 (Beszterce-Naszód m.); Gorj és Mehedinți környékére I. Weigand, *Jahresb.* VII, 85.

¹¹¹ Tiktin, DRG. 966; D. Furtuna: Din vieața poporului român XV, 24, 92 (Sârbi, Dorohoiu); Anuarul Arhivei de Folklor IV—1937 (Cormaz, Beszarábia); Analele Dobrogei XI—1930. 120 (Meidanchioi, Tulcea); A. Gorovei: Din vieața poporului român, XXVII, 27 (Covurlui), stb. A m. *mállasztó* szóból magyarázzák. Giuglea: Dacoromania III—1924. 970. Vö. még Drăganu, uo. 721.

¹¹² Lex. Bud. 484, 498; Moldován, i. h. 815; Frâncu—Candrea, *Munții*

gyar *szappan* szónak megfelelő *sopon* (ebből: a *soponi* „szappanozni”) járja.¹¹³ Az űrmértékek közül megemlítjük még a *vičă* „véka” szót, mely az erdélyi szász eredetű *ferdelă* mellett Erdélyben igen gyakori.¹¹⁴ A bútornevek közül megemlítendő az *almar*, *armar* „almárium, szekrény” (< m. *almárium*),¹¹⁵ továbbá a szintén Erdélyben és a Temesközben használt *parsechiu* „üveg-szekrény, faliszekrény” (< m. *pohárszék*).¹¹⁶

A ruházat és népviselet terén a magyarság nemcsak fontos szavakat és dolgokat (mint *cizme*, *nădrag*) közvetített, hanem nagy mértékben hozzájárult — főleg Erdélyben — a rumén ruhakészlet és ruhadíszítés gazdagításához. Az ebbe a fogalomkörbe tartozó kölcsönszavak áttekintését a *beleș*, *berliș* „bélés” (< m. *bélés*, *bérlés*) szóval kezdhetjük, mely már BOBB püspök szótárában és a Lex. Bud.-ben feltűnik és a szabóipar szókincséhez tartozik (maga a szabó Erdélyben sokhelyt *sabău*; l. fenn).¹¹⁷ Erdély több vidékén a bélelt női kabát neve *buibeleu* (< m. *bujjbelé*: SZINNYEI, Magyar Tájszótár, 194).¹¹⁸ A rumén parasztok és pásztorok a Kár-

Apuseni, 104; Densușianu, i. h. 328; Gregorian, i. h. 60; Anuarul Arhivei de Folklor III, 126 (Șopotul nou-Ujsopot. Bánság); *prilew*, *pîrlew* (Lăpușnicul mare-Nagylaposnok. Bánság. Bulletin Linguistique V—1937. 188); Arhivele Olteniei XV—1936. 98; Convorbiri Literare LIV—1922. 368 (Gorj), stb.

¹¹³ Először egy XVII. századi levélben találjuk, melyben a suceavai porkoláb szappant és más árukat rendel Besztercéről (Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței* I, 23); Caba, i. h. 100; Cu *sopon* din boltă nouă (Bologa, *Poezii*, 114, 115); Bîrlea, *Cântece*, 79, 107; Creangă is használja, ed. Kirileanu, 308; L. Fl. Marian: Din vieța poporului român IX, 9, stb.

¹¹⁴ Lex. Bud. 754; Alexics, i. h. 108; Moldován, i. h. 819; Hetco, *A berettyómenti román nyelvjárás*, 51; Caba, i. h. 97; Barbul, i. h. 55; am vindut o *vikă* di tèn'k'yü (Bihar m. Bulletin Linguistique IV—1936. 155), stb.

¹¹⁵ A DAcR-nak a szó magyar eredetére vonatkozó aggályai művelődéstörténeti és szóföldrajzi okokból teljesen alaptalanok. A régi és új adatok egyaránt Erdélyből származnak: Molnár, *Sprachlehre*, 371; Molnár, Wb. 75; Clemens, Wb. 200; Moldován, i. h. 809; Caba, i. h. 94, stb. A balkáni rumén nyelvjárásokban ismeretlen. — *Almárium* és *pohárszék* hasonló jelentésű szavak, az általuk megjelölt bútordarabok nyilvánvalóan magyar mintára kerültek a rumén szobába.

¹¹⁶ Már a Bánsági Névtelen szótárában előfordul: *Peharszek* (Drăganu, i. h. 156); *peharsechi* (e. 1700. Iorga, *Studii și Documente* IV, 69); *parsétiu* „etajera pe care pun țărancele vasele” (Beszterce-Naszód m. Pașca, *Glosar*, 46); *parseki* „dulap” (E. Moroianu, *Din Ținutul Săcelelor: Grai și Suflet* V, 45; Reteganul-nál *părsăty* (vö. Densușianu, i. h. 327), l. még Gregorian, i. h. 60, stb.

¹¹⁷ Alexics, i. h. 32; Mândrescu, i. h. 40; Moldován, i. h. 809; Stan, i. h. 26; Pont—Briand, *Dicționarul româno-francesu*. Paris—Leipzig, 1862. 71; Barbul, i. h. 43, stb.

¹¹⁸ Mândrescu, i. h. 50—1; Moldován, i. h. 809; Caba, i. h. 95; Alexics, i. h. 111; Vaida: *Tribuna*, 1890. 341; DAcR. I, 679, stb.

pátokon innen is, túl is hordják a *băbău*, *bobou* nevű subát. E szó, mely a magy. *guba* átvétele, a moldvai és havasalföldi vajdák vámdíjszabásaiban már a XV. század elején előfordul,¹¹⁹ mivel a durva magyar gyapjúpokróc, melyből a subát készítették, a legkeresettebb árucikkek közé tartozott. Finomabb ruhaanyagokat is vettek át a rumének a magyaroktól, így pl. a bársonyt, melynek a Kárpátokon innen *bârşon*, *barşón* (< m. *bársony*), a Kárpátokon túl viszont — az ottani török hatás folytán — *catifea* a neve.¹²⁰ Szélesebb körben vált használatossá a *bumb* ‚gomb‘ (< m. *gomb*) szó: a köznyelvi *nasture* mellett Erdélyen kívül Moldvában és Bukovinában is otthonos.¹²¹ A városias ruházatkodás behatolása a faluba szintén beszédes nyomokat hagyott a népnyelvben. Erdélyben, a Temesközben és Moldvában így terjedt el a *căput* ‚kabát‘ (< m. *kaput*).¹²² Nem lehet véletlen, hogy a *clop* ‚kalap‘ szóval először a máramarosi ruméneknél találkozunk, akik igen korán nemesi előjogokat élveztek s így ruházatukban is mindig felfelé törekedtek. A magyar kalap idővel sokhelyt kiszorította az eredeti és a balkáni rumének között még ma is kedvelt *căciulă* nevű főveget. A *clop* igen gyakori Erdélyben és a Temesközben, de szórványosan Moldvában és Havaselvén is előfordul.¹²³ A *chepeneag* ‚köpenyeg‘ esetében, anélkül,

¹¹⁹ Ld. ehhez Ung. Jb. IX—1929. 391, továbbá DACR. I, 591—92; Costăchescu, *Doc. mold.* II, 743; *bobou* (Evangh. Govora, 1642. ap. Cipariu. *Analecte*, 155); *bubou* (Haneş, *Ţara Oltului*, 112), stb.; *gubă* alakban is előfordul: DACR. II, 323; Bîrlea, *Balade, colinde şi bocete din Maramureş*, 61; az Avasvidéken (Muşlea: Anuarul Arhivei de Folklor I, 233); *gub* (Beszterce-Naszód m. Bulletin Linguistique VI—1938. 191). Vö. még: *A Magyarság Néprajza*, I, 409. Budapest, é. n.

¹²⁰ Egy 1780-ból származó végrendeletben: 1 laibăr verde de *barşon* (Iorga, *Acte româneşti*, 52); Alexics, i. h. 30; Mândrescu, i. h. 39; Barbul, i. h. 43., stb.

¹²¹ DACR. I, 687; Bîrlea, i. h. 43; Gregorian, i. h. 56, stb. Az *a îmbumba* ‚begombolni‘, *îmbumbat* ‚begombolt‘ származékok már Molnár szótárában is szerepelnek (1822. 178, 179). — Itt említjük meg, hogy a gombostű Erdélyben és Bukovinában *bumbuşcă* (< m. *gombostű*), másutt azonban *ac cu gămălie*. Vö. DACR. I, 689; Alexi, Rum.-Deutsch. Wb. 53.

¹²² DACR. I/2, 116, ahol ilyen mondatokat találunk: *Căput mândru tot bumbit* (*bumbit* ‚gombokkal ellátott‘); Paşca, *Glosar*, 14 (Gorj); Barbul, i. h. 44; Caba, i. h. 95; Hetco, i. h. 45; Moldován, i. h. 810; Stan, i. h. 29; Gregorian, i. h. 56; Régi adat 1791-ből: Blăniţu *căputului* (Brassó. Iorga, *Acte româneşti*, 267).

¹²³ A DACR. I/2, 568 bőséges adatközléséhez vö. még: *clopu cel bun cu 2 mărieşi* (Bîrlea, *Insemnări maramureşene*, 14. XVIII. század vége); *clop* Bobb, Dict. 213; *cu cloapele barşonite* (Bihar m. *Culegere de doine strigături şi chiuături*. Braşov. 1922. 282); *Să nu poarte struţ în clope* (Rădulescu—Codin, *Din Corbi-Muscelului: Din viaţa poporului român XXXIX*, 10); az Avasvidéken *clop* ‚pălărie‘ (Muşlea: Anuarul Arhivei de Folklor I, 231); Bulletin Linguistique VI—1938. 207 (Beszterce-Naszód

hogy az Ókirályság területén török közvetítés lehetőségét kizárnók, szöföldrajzi, valamint szótörténeti és hangtani okokból inkább magyar közvetítésre kell gondolnunk. Már a Lexicon Marsilianum-ban előfordul és seholsem terjedt el úgy az élő népi nyelvhasználatban, mint éppen Erdélyben.¹²⁴

A török eredetű moldvai és havaselvi *basma*, *maramă* helyett Erdélyben általánosan elterjedt *chindeu* ‚kendő‘,¹²⁵ valamint a szintén magyar eredetű *chischineu*, *chescheneu* ‚keszkenő‘¹²⁶ (< m. *kendő*, ill. *keszkenő*) a rumén paraszttasszony és parasztleány világába vezet át. E szavakkal közmondásokban is sűrűn találkozunk, annak jeléül, hogy a népi bölcsesség kifejezésére ugyanolyan alkalmasak, mint a hétköznapi dolgok megjelölésére. Az Avasvidéken pl. a következőképpen fejezik ki azt az óhajt, hogy az asszony ne parancsoljon az urának: „Să nu poroncească *chescheneu* la *clop* în veac!”¹²⁷

A csipkére és csipkeverésre nem találunk rumén eredetű ősi szót. A lengyel eredetű *horbotă* Moldván keresztül terjedt el, az irodalmi nyelvben pedig a francia *dantelă* gyökerezett meg. Erdélyben azonban még ma is túlnyomóan a *cipcă* (< m. *csipke*) szót használják, melyet *csiptye* alakban már a Lexicon Marsilianum szerzője feljegyezt.¹²⁸ Északerdélyből ismerjük a *fitu* ‚fejtő, színes gyapjúfonál‘ szót, mely a m. *fejtő* (SZINNYEI, Magyar Tájéztató, 560) átvétele.¹²⁹ Az ingujj végére varrt fodros csipkét

m.); *klóapă*, *klop* ‚alter oder schlechter Hut‘ (Marginea. Codrul Cosminului IV/V₂, 233); Să ’l puie feciorii în *clop* (Gocan—Florian, i. h. 105); Numa *colop* cu cununi (Alsó-Fehér m. Bologa, *Poezii*, 236). A *colopar* ‚kalapos‘ származék már a magyarból fordított Batrochomyomachia szövegében is előfordul (1816. Vö. Ungaria IV—1895. 325).

¹²⁴ Tagliavini, i. h. 111—12; lau dezbrăcat de *căpeneag* (Biró, *Evangeliiile la toate duminecele*. La Buda, 1799. 41); *kepenég* (Molnár, Wb. 88); *kăpeñeyag* (Bánság. Bulletin Linguistique III—1935. 169); DAcR. I/2, 102., stb.

¹²⁵ L. pl. *kengyeu* ‚mantile‘ (Tagliavini, *Lex. Mars.* 111); DAcR. I/2, 361; Stan, i. h. 30; Caba, i. h. 101; *tşindzeu* ‚servet mai lung pus pe pãrete‘ (Gregorian i. h. 63); *k’indeawă* ‚essuie-main‘ (a mócoknál; Bulletin Linguistique II—1934. 211), stb.

¹²⁶ Már a Cateh. calv.-ben megtaláljuk (ed. Baritiu, 22, 125); DAcR. I/2, 382; *chischinău* (Alsó-Fehér m. Tribuna, 1887. 133); Frâncu—Candrea, *Munții Apuseni*, 227; Barbul, i. h. 45; Stan, i. h. 30; *chescheniăuă* (Szilágy m. Tribuna, 1890. 362), stb.

¹²⁷ Egy mese szövegében, vö. Anuarul Arhivei de Folklor I—1932. 191.

¹²⁸ ed. Tagliavini, 104; 2 căițe cu *cipce* (1780. Iorga, *Acte românești*, 52); *şipko* ‚ing-hímzés‘ (Birchiş-Marosberkes, Krassó-Szörény m. Weigand, Jahresb. IV, 331); Bîrlea, *Cântece*, 7, 11, 40 stb. A *clop* cu *cipcă* kifejezésre l. DAcR. I/2, 472.

¹²⁹ A DAcR. nem említi. Vö. Moldován, i. h. 812; Alexics. i. h. 56; *fitău* ‚ață colorată, bumbac colorat‘ (Szilágy m. Tribuna, 1890. 353);

Erdélyben *fodor*, *fodori*-nak hívják (< m. *fodor*), míg az irodalmi nyelv ebben az esetben is a francia *manșetă* szót használja az *încreștură helyett*.¹³⁰

Azoknál a szavaknál, melyek a magyarban német eredetűek, az erdélyi ruménbe azonban részint magyar, részint pedig német (erd.-szász) közvetítéssel jutottak, csak a legnagyobb óvatossággal állapíthatjuk meg a közvetlen forrást. A német *Leibel* ‚mellény‘ *lájbi*, *lájbli*, *lájbri*, *lábri* (SZINNYEI, i. h. I, 279) alakban szerepel a különböző magyar nyelvjárásokban, a ruméneknben ezzel szemben *laibăr*, *laibără* és *labreu* alakban.¹³¹ Kétségtelen, hogy pl. a *labreu* változat a m. *lájbri* megfelelője, míg a *laibăr* inkább a német *Leibel* átvételének tekinthető. Vannak olyan esetek is, amikor a hangtani ismérvek teljesen cserben hagynak bennünket. A magyar népnyelvben a kötényt sokszor *surc*-nak hívják, így a ruménben is, ahol *șurț* és *șorț* egymás mellett fordul elő. Ilyenkor nyugodtan állíthatjuk, hogy a szó elterjedéséhez nagyban hozzájárult a *surc* szónak az erdélyi magyar nyelvjárásokban tapasztalható elterjedtsége.¹³² Csak nyelvünkéből magyarázható a rumén *pantlică*, *panglică* ‚pántlika, szallag‘. A magy. *pántlika* etimonja valószínűleg a német nyelvjárásokban előforduló *pantl* (vö. BÁRCZI, Magyar Szófejtő Szótár, 234), a *pántlika* származék azonban már közvetlenül magyar forrásra utal.¹³³ Erdélyen kívül néhol a *plambică* alakváltozattal is találkozunk, ezzel szemben az irodalmi nyelv a *panglică*

Pașca, *Glosar*, 27 (Negrilești-Négerfalva, Szolnok-Doboka m.); ‚ață de mătasă‘ (Bihar m. Convorbiri Literare XX, 1010); Barbul, i. h. 47, stb.

¹³⁰ Már Molnár nyelvтанában előfordul: *födori* ‚die Mangetten, Tazen‘ (369. 1.); DACR. II, 152; Măneștile se încheie cu *fodori* (Păcală, *Rășinariu*, 123); *fodori* ‚creștele dela mână‘ (Țara Oltului. Șezătoarea XII, 149); *fodur* ‚încreștură la mîneștile ie‘ (Densușianu, i. h. 317); *fodor* ‚partea de jos a șorțului‘ (Haneș, *Țara Oltului*, 116); *fodor* ‚fodor‘ (Stan, i. h. 34); *fodoră* (Caba, i. h. 97; Moldován: Magyar-Román Szemle I, 195); *fodră* (Moldován, *Alsó-Fehér*, 812; Alexics, i. h. 56); *födori* o parte a mîneștilor, dela pumnaș în jos‘ (Gregorian, i. h. 58), stb.

¹³¹ Utóbbi Bihar m.-ben, vö. Alexics, i. h. 113; Weigand, Jahresb. IV, 329.

¹³² Vö. Borcia: Jahresb. X, 214.

¹³³ A szó már a XVIII. század második felében megjelenik: 3 ștuc *pantlice* negre (Furnică, *Din istoria comerțului*, 43); Molnár, Wb. 15; Alexics, i. h. 88; Barbul, i. h. 51; Caba, i. h. 99; Hetco, i. h. 49; Moldován, i. h. 815; cu cipcă și cu *pantlică* (Mondorlak-Mándruloc. Arad m. *Culegere de doine, strigături și chiuituri*. Brașov, 1922. 63); *pamblice* (G. — Tistu, *Folklor din județul Buzău*. București, 1928. 8); *plambică* (Ialomia. Buletinul „Philippide“ V—1938. 170; a *plântică* ‚panglică‘ esetében szerb közvetítésre is gondolhatunk (I. Boceanu, *Glosar de cuvinte din județul Mehedinți*. Analele Academiei Române. Mem. Secț. Lit. Ser. II. Tom. XXXV, 99). — L. még a *panglicărie* ‚Bandweberei‘ származékot (Alexi, RDWb.).

mellett kötött ki. A *tisău* (< m. *tűsző*) néven ismert zsebekkel ellátott bőrvet a magyar paraszt már nem használja, az erdélyi rumének, valamint a magyarországi tótok és rutének még ma is hordják.¹³⁴

Az erdélyi és bánági rumén népnyelvben a pipázás szókincse is erős magyar hatásra vall. Nyelvünkéből származik mindekelelt a *dohány* neve: *dohan*, *duhan*, mely a kevésbé elterjedt német *tabac* szóval együtt a török eredetű moldvai és havaselvi *tutun* szerepét tölti be. A *tutun* szót az erdélyi rumén paraszt és pásztor az „úri” (regáti) szavak közé sorolja¹³⁵ és valószínűleg ugyanaz a társadalmi értékelés az oka annak, hogy a magyar eredetű nyelvjárási elemek az idegen közuralomra támaszkodó rumén köznyelv egységesítő törekvéseinek sikerrel tudtak ellenállni.¹³⁶ A *pipás* má a Budai Szótárban *pipaş* (< m. *pipás*), vagy *duhănaş*, *dohaniş* (< m. *dohányos*).¹³⁷ A *duhan*, *dohan* szóból származik az *a duhăni*, *a dohăni* ige, míg az Ókirályságban a törökből fordított *a bea tutun* és az újabb keletű *a fuma járja*.¹³⁸ Hasonlóképpen áll szemben a török *lulea* szóval (Erdélyben és részben Moldvában) a hasonló jelentésű *pipă* (< m. *pipa*).¹³⁹ A *pipă* elterjedési övezetében még egy magyar kölcsönszóval találkozunk: *jaşcău* „dohány zacskó” (< m. *zacskó*)¹⁴⁰

¹³⁴ Vö. *A Magyarság Néprajza* I/2, 421. — Erre a szóra csak észak-erdélyi adatokat ismerünk: Moldován, i. h. 818; Caba, i. h. 29, 101; *tűsău* „chimir, cingătoare de pele” (Szilágy m. Vaida: *Tribuna*, 1890. 382); *fisău* „tűsző” (Arad m. Alexics, i. h. 105); *Či te priñd’ë d’ë fisău, Şi vină la făgădău* (Avasvidék. Barbul, i. h. 54), stb.

¹³⁵ Egy nassódmegyei adatszolgáltató szerint: „*tutun zik domniy*” (Bulletin Linguistique VI—1938. 209). Ugyanezen a vidéken a dohányt *tabac*-nak hívják, „dohányozni” azonban *a dohăni*, *a duhăni*.

¹³⁶ A szót már az 1816-ban írott *Batrochomyomachia*-ban megtaláljuk: Din *dohănu* Pindului (i. h. 305); „în lok de tabak (*duhan*)”, ahol a magyar szó a németet magyarázza (Anweisung zum Hanfbaue, *walachisch*. In Buda, 1828); Barbul, i. h. 46; Moldován, i. h. 811; Hetco, i. h. 46; Densusianu, i. h. 316; Gregorian, i. h. 57; az Avasvidéken *dohan* (Muşlea: Anuarul Arhivei de Folklor I, 232); *paklă dă doan* „paquet de tabac” (Bánág. Bulletin Linguistique III, 145); vö. még uo. III, 119; V, 146, stb.

¹³⁷ Paşca, *Glosar*, 46; Bulletin Linguistique V, 144; Alexics, i. h. 51; Că gazda-i *dohaniş mare* (Bîrlea, i. h. 30), stb.

¹³⁸ Furduinál: *Si kinte şi duhenesté* (1818. ap. Gaster, i. h. II, 224); Barim *duhăneşte*, *kă ya pipa-y aiči şi duhanu* (Bihar m. Bulletin Linguistique IV, 165); továbbá adatok uo. II, 219; IV, 144; V, 146; VI, 209: *a duhăni* (moldvai adat. Marginea. Codrul Cosminului II/III, 391).

¹³⁹ Ld. pl. „*pipe* (lule)” az „Anweisung zum Hanfbaue”-ban (Buda. 1828. 14); Molnár, Wb. 99; Lex. Bud. 505; Caba, i. h. 101; Şezătoarea II. 42 (Munţii Sucevei), stb.

¹⁴⁰ 1812 óta ismerjük különböző rumén szövegekből: (Bîrlea, *Insemnări maramureşene*, 79); l. még DACR. II/2, 11; továbbá Şeză-

A dohányzás szókincséhez tartozó magyar eredetű szavak is világosan mutatják, hogy a Kárpátokon innen és túl letelepedett rumének századokon át egészen különböző művelődéstörténeti körülmények között éltek és fejlődtek.

IV.

Vázlatos fejtegetéseink végére érve, ismételten rá kell mutatnunk arra, hogy dolgozatunkban a magyar—román történeti, nyelvi és művelődéstörténeti kapcsolatoknak csak azokat a mozzanatait érintettük több-kevesebb részletességgel, amelyek a rumén nyelv magyar eredetű szavainak vizsgálatából adódnak. Munkánk természeténél fogva, sok részletkérdést kellett érintetlenül hagynunk, mert ezek tárgyalásához nem rendelkezünk egyelőre sem elegendő anyaggal, sem pedig megfelelő előmunkálatokkal. Figyelmen kívül hagytuk azt a nagy terjedelmű szóanyagot is, amely eddigi kutatásaink szerint csak aránylag kissugarú tájakon átvett magyar elemekből áll s így pusztán helyi jelentőségűnek tekintendő. Ezeknek egyszerű felsorolása is nagyobb terjedelmű tájszótárt töltené ki. A magyar kölcsönszavak nyomán kimutatható művelődéstörténeti hatások terén különösen a népi érintkezések számtalan részletkérdése vár még tisztázásra s ebből a szempontból főleg a néprajzi kutatásoktól várhatunk gazdag, új anyagot. Ezúttal csak néhány lényeges vonást ragadhattunk ki, az összefoglaló ábrázolás a jövő feladata. Jelenleg inkább a magyar magas műveltségnek a ruménség egyetemére gyakorolt hatását látjuk tisztábban, de remélhető, hogy a nehezebben elvégezhető és hosszadalmasabb adatgyűjtést igénylő néprajzi kutatások törekedni fognak az így nyert kép minél tökéletesebb kiegészítésére. Bizonyos, hogy az eredmény tájegységenként lényeges eltéréseket fog mutatni, már azért is, mert a ruménség művelődési, társadalmi, gazdasági és jogi viszonyai koronként és tájanként nem voltak azonosak.

Értékelési kísérletünk megítélésében tehát nem mellőzhetők a fenti szempontok. Célját teljesen el fogja érni, ha ösztönzésül szol-

toarea XIX, 43 (Bukovina); *jașcău* „o pungă mare, făcută din beșică de bou’ (uo. II. 41. Munții Sucevei); Densusianu, i. h. 341; Gocan—Florian, i. h. 132; *jașcău* „un săculeț mic de piele în care se ține tutunul’ (Bîrlea, *Cântece*, 24); *jăscău* (*dă duhan*) „dohányzacskó’ (Székudvar. Arad m. Saját gyűjtés); *jăscău* „punga, mai ales de tăbac, făcută din beșică sau din pelea care învăluie testiculile berbecelui’ (Merghindeal—Morgonda. Nagyküküllő m. Țara Oltului 1902. No. 12. p. 7); *jașcău* „săculeț’ (Vaida: *Tribuna*, 1890. 361); *jașcău* „zsacsó, főleg dohány-’ (Stan, i. h. 38); vö. még Weigand, *Jahresb.* VI, 82 és IX, 225, stb.

gálhat a további munkára. Emellett igyekeztünk bőséges adatközléssel még jobban megvilágítani a magyarságnak azt a hivatásszerű művelődéstörténeti szerepét, amelyet saját kultúrjainak és a Nyugat szellemi áramlatainak közvetítésével játszott a középkortól kezdve napjainkig. Ennek a művelődésterjesztő munkának gyümölcseit élvezték keleti és déli szomszédaink, közöttük az ortodox bizánci-szláv kultúrkörben megjelenő és onnan nyugati műveltségű tájak felé terjeszkedő rumének is. A magyar művelődés sugárzási ereje történelmünk sorsfordulataival erősbbödött, vagy gyengült, de mindig elevenen hatott, akkor is, ha csak Erdélyre kellett szorítkoznia.

A rumén vajdaságok tudvalevőleg csak a fanarióta kor megszüntével (1821) kerültek bensőségebb viszonyba a nyugati műveltséggel. Akkoriban azonban már mélyen szántó különbségek határozták meg az erdélyi művelt rumén, és a vajdasági (havasalföldi és moldvai) rumén típusát, olyan különbségek, amelyek a két különböző viszonyok között kialakult táj nyelvében is mindmáig fellelhető és kimutatható nyomokat hagytak. Az erdélyi rumén műveltség a magyar és magyar közvetítésű nyugati latin-német kultúra színeivel gazdagodott a kárpátokontúli pedig, ortodox bizánci-szláv hagyományait megőrizve, törökös, majd franciás jelleget öltött. Bármilyen elemi erővel is igyekeztek azonban a kárpátokontúli ruménség felsőbb társadalmi rétegei a franciás nyugati műveltséghez hasonulni, a régi és újabb magyar nyelvi hatások és a francia nyelvi hatások között alapvető különbséget látunk. A magyar hatás a régebbi, a két nép együttélésének szerves eredménye, jelentős megnyilvánulásai a ruménség minden rétegét áthatják, számos magyar szónak régies, meghitt hangulata fejlődött. A francia hatás újabb keletű, messziről átültetett, inkább osztály - műveltséget teremtő, amely azonban nélkülözi a hosszú évszázadok hagyományainak erejét s a szélesebb néprétegei felé soha sem tudott szélesebb ösvényt kitaposni. Ezért a nagyrészt már a kései középkorban átvett magyar szavak helyét inkább csak a franciás műveltségű felsőbb társadalmi körökben veszélyeztethetik divatos hangzású francia riválisok. A rumén népnyelvben megingathatatlanul élnek tovább az ilyenféle, a néplélekbe mélyen beidegzett szavak: *a fägădui, a îngădui, pildă*, míg a franciáskodó *exemplu, a permite, a promite* előkelő hangzásukkal sem pótolhatják a bibliai szövegekből is mindenütt jól ismert magyar eredetű, régesrégén befogadott szavak bensőséges hangulatát, megszokott csengését. Sok régi magyar szót fenyegetett veszély az idők folyamán, de legtöbbje, éppúgy mint számos mélyen gyökerező szláv eredetű nép-

nyelvi szó, diadalmasan került ki újdonsült vetélytársakkal vívott küzdelméből. Így állotta meg a helyét a fanarióta-korban az oraş- az újjörög *politie* szóval, Erdélyben az *urbe* szóval szemben. Egyiket sem a történelem természetes erői építették bele a ruménség művelődéstörténeti fejlődésének menetébe, túlkésőn érkeztek ahhoz, hogy hozzá hasonulhassanak a történeti rumén szókincs elemeihez, amelyekhez a magyar eredetű szavaknak jó része tartozik.

Szépszámú rumén köznyelvi és még több népnyelvi szóról mondhatjuk ugyanazt, amit HASDEU a magyar eredetű aleanról állapított meg: „*Alén e mult măi frumos decât neologismul melancoliă și va rămâne în graiu, mai ales ca termen poetic alătură cu sinonimul măi figurat, dar măi puțin energetic: inimă-albastră.*“ (Etym. Mag. 822).

Tamás Lajos.